

MÜŞTAK GÖNÜLLERİ AYDINLATAN EDEBİYAT

BABAHAN MUHAMMED ŞERİF

Özbek
Edebiyatı

 BENGÜ

Derleme

Babahan Muhammed Şerif

Müştak Gönülleri
Aydınlatan Edebiyat

«Elips Kitap»

Şerif B.

Müştak Gönülleri Aydınlatan Edebiyat / B. Şerif — «Elips Kitap»,

Содержание

BİRİNCİ DEFTER	5
YAŞAYAN YAZAR	5
DÜNYA DAR GELEN ŞAİR	8
HÜSEYİN CAVİT'İN ESERLERİNDE ADALET KAVRAMI	10
MAKSUT ŞEYHZADE ŞAİR, DRAMATURG VE ARAŞTIRMAÇI	16
ADİL YAKUBOV ESERLERİNDE ADALET KONUSU	20
OĞUZ TANSEL ŞİİRLERİNDE VATANSEVERLİK TELKİNİ	25
İYİLİK VE KÖTÜLÜK ARASINDAKİ İNSAN KALBİNİN DEĞİŞİMLERİ	30
TÜRK DÜNYASININ BÜYÜK NİMETİ İSMAİL BOZKURT	34
TARİH GERÇEKLİĞİ VE BEDİİ GERÇEKLİK	40
Конец ознакомительного фрагмента.	44

Babahan Muhammed Şerif Müştak Gönülleri Aydınlatan Edebiyat

BİRİNCİ DEFTER TÜRK DÜNYASINI AYDINLATANLAR

YAŞAYAN YAZAR

Ömer Seyfittin XX. yüzyıl Türk Edebiyatının en tanınmış ve meşhur simalarından biridir. Rus edebiyatında Çehov, Özbek edebiyatında Abdulla Kahhar nasıl büyük rol oynamışsa, Türk hikayeciliğinde Ömer Seyfittin öyle rol oynamıştır. O sadece yeni Türk hikayeciliğinin değil, milli Türk Edebiyatının kurucularından biridir.

Ömer Seyfittin 11 Mart 1884 yılında Türkiye'nin Gönen şehrinde doğmuş. Orta okulu bitirdikten sonra, askeri okulda okumuş. Orduda üst düzey görevlerde bulunmuş. XX. yüzyıl başında Osmanlılar Türkiye'sinin inkırazı nedeniyle halk başına gelen zulümler, sayısız külfetler onun iç dünyasını derinden etkiler ve bu eserlerinde sarıh bir şekilde aksiseda bulur.

1911'de askerlikten ayrılır, fakat çok geçmeden Balkan cephelerinde savaşmak izere yeniden çağrılır. 1914'ten sonra askerlikten ayrılır ve yazarlığa başlar. 1918 yılından "Diken" mecmuası, "Zaman" ve "Vakit" gazetelerinde şiirleri, hikayeleri, makaleleri basılır. Ziya Gökalp dışında, İttihad ve Terekki'cilere karşı makaleler yazar. Bunun bellibaşlı sebepleri var, elbette.

İttihad ve Terekki cemiyeti zamandan geride kalan Türkiye'yi modern bir devlet derecesine yükseltmek, bunun için siyasi, iktisadi, kültürel islahatları gerçekleştirmek maksatıyla meydana çıkmış ve ülke hayatında olumlu bir rol oynamıştır. İttihad ve Terekki'cilerin hareketiyle ülke demokrasi tarafa yüz çevirmiş, Anayasa kabul edilmiş vs. Ama hürlük, adalet, eşitlik şiarları ile meydana atılan İttihad ve Terekki'ciler iktidara gelenden son belli bir muddetden sonra giderek müstebite dönüşmüş, siyasi muhaliflerini ardı ardına yok etmiştir. Neticede onlar halkın gözünden düşmüş ve hoşnutsuzluk uyandırmıştır. (Cemiyet 21 Aralık 1918 yılındaki son kurultayında tariha karıştı ve Teceddüd fırkasına dönüştü).

Ömer Seyfittin çok genç yaşta, yani 6 Mart 1920'de vefat etti. Ama buna karşın o bir çok ve zamanına göre mükemmel hikayeler bırakmıştır. Yazarın çocukluk yılları hatıratları esasında yazdığı "Ant", "Falaka", "Kaşığı" gibi hikayeleri, Osmanlılar devleti bünyesinde vuku bulan hadiseler tasvir edilen "Diyet", "Bomba", "Beyaz Lale", "Pembe İncili Kaftan", "Бомба", "Ferman", "Forsa" gibi hikayeleri çok meşhurdur.

Ömer Seyfittin ülkesi ve milletini derinden seven ve onun geleceği için ihtimam gösteren vatanperver yazar idi. XX. yüzyıl başlarında Türk toplumunda siyasi güce sahip bazı gruplar tarafından ülkeyi darmadağın edebilecek, halkı mahdudluğa götürebilecek görüşler teşvik edilmekte, millet ve din düşünceleri inkar edilmekte idi. Bu şeraitta milli birlik, özlüğü anlamak, halkı tek milli gayeyle bir araya getirmek ihtiyacı meydana gelmişti. Ömer Seyfittin bu tarihi zarureti derinden anladı ve hikayelerinde milletin gelişmesine engel olan illetlerin kökünü, vatanperverlik, milletseverlik duygusunu kirleten olumsuz cihetleri gösterdi, çağdaşının ahlaki manevi dünyasını derinden tahlil etti, onda güzel manevi faziletleri terbiyelemeyi en önemli vazife bildi. Milletin istikbalı, gelişmesi uğrunda mücadele etmeyen kişi yetkin insan değil. Albette, burada milletini sevmek ve şovenlik duygularını farketmek gerekir. Milletin refahını düşünmek, onun birlik içinde olmasını, hür ve özgür yaşamasını istemek tamamilen olumlu, progresif hadisedir. Kendi milletinin mumtazlığı, başka milletlerden üstünlüğü gayesi ise, elbette, gerici, olumsuz gayedir. Ömer Seyfittin

Türk medeniyetini, ilerici ananelerini savunmuş, milletini yabancı, özellikle insaniliği mahvedici kozmopolit, hodbinlik duygularını alevlendiren batı medeniyeti tesirinden saklamak için mücadele vermiştir. Yazarın bu istekleri onun “Efruz Bey”, “Yüksek Ökçeler” eserlerinde açık bir şekilde ifadesini bulmuştur. “İnsan ‘hür’ olunca eşit olur. Eşit olunca kardeş olur. Din farkı, millet farkı kalmaz, Hürriyet karşısında böyle şeylerin hiç önemi yoktur. Hele “milliyet” kadar budalalık olamaz” der sahte vatanperver Efruz Bey.

Yazarın Türk milletinin kismetini, geleceği hakkındaki tasaları, düşünceleri “Ashab-ı Kehfimiz” hikayesinde canlı bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Edip hikaye kahramanının sözleriyle şöyle istihza eder: “İşte kendi milliyetini tarihiyle, eğitimiyle, edebiyatıyla bu kadar inkar etmiş bir millet, kendi milliyeti esasına dayanan bir “ittihat” ideali yapabilir mi? Avrupalılar bizi incelemediklerinden böyle bir idealin vücuduna ihtimal verebilirler!.. Aramızdekiler bu kadar saflık göstermemelidir. Memleketimizde “Türk, Türklük, Türkiye, Türkiyat” kelimelerinin benzerleri olmadığı gibi, “Türkçe” diye de bir lisan yoktur”.

Milleti millet olarak şekillendirecek, birleştirecek, geliştirecek birinci araç dildir. Dili kayb olan millet ölür. Zaten geçmişte dilini kayb eden nice milletler tarih sahnesinden silinip, yok olup gitmiştir. Buna göre de, müellifin kendi ana dilinin önemi, onun saflığı, onu korumak hakkındaki fikirleri bu hikeye o devir teleplerine uygun olarak ses vermektedir. Geçen yüzyıl başlarında Türkiyede Osmanlıca denilen karışık, üç dilin karışmasından meydana gelen suni, halktan uzak, anlaşılabilir, yapay bir dilde yazmak örf olmuştu. “Edebiyatı biraz daha faaliyet olsa birkaç seneye kadar, nasılsa kalan Türkçe kelimeler, sıfatlar, fiiller de yazı dilinden kaldırılacak... İttihat için birinci araç dildir. Kendi dilini böyle öldürmeye, katiyen milli edebiyatını satırlara geçirmeye ahdetmiş bir millet nasıl olur da milletttaşlarıyla birleşebilir? Osmanlılar “Osmanlı Ülkesi”nin dışındaki Türkleri asla tanımazlar. Onlarla hiçbir ilişkileri yoktur. Hem olamaz da... Artık söyleyiniz, “Türkizm” iftirası kadar budalaca bir iftira olur mu?” der hikayenin olumsuz kahramanlarından biri ahmaklarca gururlanarak.

Ana yurd sevgisi, Vatan aşkı, vatanperverlik insandaki en güzel, onu yücelten faziletlerdendir. Vatanı sevmek imandan olduğu gibi, onu korumak, savunmak da imandandır. Ömer Seyfittin’in hikayelerini okuyan okur milli, manevi ruhi birliğin Vatan kismetinde ne kadar büyük önem taşıdığını anlar. Bu yönden yazarın “Pembe İncili Kaftan”, “Topuz”, “Aceba, O Ne İdi” hikayeleri karakterlidir. Edip “Acaba, O Ne İdi” hikayesinde o devirdeki Türkiye hayatını deli ve fakir Cebi Efendi gözüyle aydınlatır. Tımarhaneden çıkan Cebi Efendi çok kısa zamanda hayatın tamamıyla değiştiğinden hayrete düşer, zira vicdanlı kişiler ölümünden kaçarak, ocaklarını söndürüp nereleredir gitmiş veya ölüm döşeginde yatmaktadır, namuslu, akıllı, dürüst, yüksek tahsil alan yiğitler hiç gözükmiyordu”. Deli Cebi Efendi cahiller, üçkağıtçıların zengin olduğundan, bilimsiz, kalles şahısların devlet adamına dönüştüğünden dehşete gelir, bunun sebeplerini düşünmeye başlar, ama suallarına yanıt bulamıyor. Hakikaten de yönetime halk menfaatlarını değil, fakat kendi çıkarlarını düşünen kişiler gelse, toplum geriye gider, talancılık meydana gelir, bencillik serilip seprilir, neticede manevi ruhi birlik zavalaya yüz tutar. Manevi ruhi birliği olmayan halk sonuçta erkini, özgürlüğünü de kaybeder.

“Topuz” hikayesi bir bakışta topuzun bir derbesiyle isyancıları itaata getirmeyi başaran kahramanın cesaretini göstermek üstüne yazılmış gibi görünür. Ama hikayenin mahiyetine bakılırsa, burada yazar manevi ruhi birliğin önemine dikket ettiği belli olur. Halk kendi özgürlüğü, kadrını, şerefini her şeyden, hatta canından üstün tuta bilse, esarete düşmez. Bunun için kalbdeki korkaklık duygusunu yok etmek, zorbalık değirmenine su veren mutilik psikolojisini def etmek, evlatları cesur olarak yetiştirmek gerekir. Edip bu fikri hikaye kahramanları kismetine sindirmiştir.

“Beynamaz” hikayesi mutaassıplığa karşı keskin kinayedir. Ekin, biçim vaktinde tamami işleri kadınlara bırakıp, kendileri gününü sadece namaz okumakla, va’z eşitmekle geçiren erkekler tabiatın, talihin tersliği nedeniyle başlarına gelen belalara Gavur Ali’yi sebepçi derler. Taat ibadeti ömrünün mazmunu bilen Sofular köyünün imamı Gavur Ali’yi ibadetli etmeyi başarır. Sonuçta Ali işi unuttur, koyunları sahipsiz kalarak ölür. Çoban her şeyinden ayrılır, son namazı da, köyü de bırakıp, şehire

göç eder. Elbette, burada yazar emek ve dini karşı karşıya koymamıştır. Aksine, büyük şeyhimiz Bahauddin Nakşibendi sözleriyle diyebiliriz ki, kalbin Allahta, elin işte olması gerektiğini edebiyat vasıtasıyla ifade etmiştir.

Ömer Seyfittin hikayeleri zamanında Türkiye okurlarını yüksek ahlaki manevi gayeler ruhunda terbiye ettiği gibi, içtimai fikiri şekillendirmekte de büyük rol oynamıştır. Bu hikayeler günümüzde de kadrlıdır. Onlar Türkiyede de, bütün Türk dünyasında da en çok okunan eserlerdendir. Özbekistanda Ömer Seyfittin'in hikayeleri iki defa kitap olarak çap olunmuş, bazı hikayeleri okul dersliklerinden yer almıştır. Onun için o hala hayattadır, yaşamaktadır.

DÜNYA DAR GELEN ŞAİR

Karacaoğlu Türk Dünyası sözlü edebiyatının en önemli ozanlarından biridir. Bu ünlü şair ve ozan tüm Türk halkları arasında ün kazanmıştır. Türkiye ve Türkmenistan'da Karacaoğlu'nın hayatı ve eserleri geniş çapta araştırılmış olmasına rağmen, onun doğum ve ölümü hakkında pek bir bilgiye sahip değiliz. Rivayetlere göre, o 96 yıl hayat sürmüştür. Karacaoğlu XXV. ve XXVII. yüzyıllar arasında yaşamış olduğu tahmin edilmekte. Ama bir çok alim Karacaoğlu'na ait olan şiirlerin en eski örnekleri XXVII. yüzyıla ait olduğu, şiirlerinde ele alınan olaylar, adı zikredilen şahsiyetler XXVII. yüzyıla ait olduğundan yola çıkarak onun, tam da o dönemde yaşadığı konusunda hemfikirler. Bunun dışında Karacaoğlu'nın şiirlerinin dili on yedinci yüzyılın Türkçesine daha yakınlığı düşünülürse, bu fikir hakikate daha yakın olduğunu varsayabiliriz. Bazı Türk araştırmacıları Karacaoğlu adı altında başka şairlerin de şiirleri olduğunu, daha sonra da bu şiirlerin hepsi tek kişiye ait olduğu düşüncesine varıldığını öne sürüyorlar. Ünlü şairlerin şiirlerinde bunun gibi durumlar söz konusu olabilmekte. Örneğin, Ömer Hayyam, Pehlivan Mahmud, Babarrahim Meşrep, Mahtumkulu gibi önemli şairlere de başka şairlerin şiirleri nispet edilebilmektedir ve çoğunlukla belli bir şiiri kimin yazdığını öğrenmek çok zor olabilmektedir.

Karacaoğlu'nın şiirlerinde Türkiye'nin güneyi, kuzeyi, batısı ve diğer bölgelerine ait yer adları karşımıza çıktığı için şairin tam olarak nerede doğup büyüdüğü hakkındaki varsayımlar da genellikle birbirine zıttır. Ancak son dönemlerde Karacaoğlu'nın tam olarak nereli olduğu üzerinde sürdürülen araştırmalar sonucunda şairin Maraş taraflarında yaşamış olma ihtimali ileri sürülmüştür. Türkiye'nin bir çok ili ünlü şairi kendisinden çıktığını göstermekten gurur duyar. Mersin'e ait olan Tarsus ilçesinde her sene Karacaoğlu şiir festivalleri gerçekleştirilir.

Karacaoğlu'nın 500'e yakın şiiri günümüze kadar ulaşmıştır. Onlarda genellikle, aşk ve sevgi, vatandan ayrılık ("Gittim yad ellere, geri dönülmez", "Ne kadar acı yad ellerin ölümü"), yar cefası, dönemden şikayet ("Şu yalan dünyaya geldim, ama, Coşup gülmedim, hey zalim felek", "Gözüm yaşı değirmeni döndürür, Bu hasretler ahir beni çürütür"), zorbalığa, ihanete nefret ("Ne geldiyse bu zalimden geldi", "Bir yolun bulup beylik edenler, Zalim olur, el kıymetin nereden bilsin?", "Dost elinden yaralandı yüreğim", "İkrarından döndü mü ya dostumuz") motifleri öncülük etmekte.

Bir çok şiirinde sevdiği yâre kavuşamadığı için bu dünya şaire dar geldiğini hissedilebilir derecededir. "Felek beni nazlı yâden ayırdı", "Dertli sineme vuruldu hançerler" gibi şiirleri buna örnek olabilir. Bir şair tabiriyle söylemek gerekirse, ana karnına sığan şair dünyaya sığmadı. Sevgilisine kavuşamamasının üzerine Karacaoğlu ayrıca vatandan, halkından da ayrı düşer, derbeder gezer.

Gittim yad ellere, geri dönülmez,
Kim öldü, kimler kaldı bilinmez.
Ölsem yad ellerde gözüm kapanmaz
Anam, atam, ağlayanım yok benim.

Karacaoğlu şiirlerinde dini motifler çok nadir karşımıza çıkar. Bu şairin tasavvuftan uzak olduğunu göstermektedir. Ama bundan dolayı Karacaoğlu din ve dini unsurlara karşıydı, onun dine inanmayan birisi olduğu hakkında bir sonuca varmamalıyız.

Saray şairleri dar çevreye, özel kişilere göre eserler verdiyse, ozanlar geniş halk kitleleri için eser vermişlerdir, çeşitli merasimler, düğün ve derneklerde herkesin anlayacağı basit bir dille eserlerini söylemişlerdir.

Karacaoğlu'nın şiirleri genellikle lirik, öğüt, nasihat ve çobanlar hayatına bağışlanan şiirlerden oluşmaktadır. Şairin ölümü ele aldığı şiirlerinde tasavvuf edebiyatında olduğu gibi kurtuluşun, saadete erişmenin bir yolu olarak tasvir edilmemiştir. Tam tersine Karacaoğlu huzurlu bir ömür sürdürmeye,

dünya lezzetlerinden tatmaya ve hayatı yaşamaya çağırır. Bundan dolayı da Karacaoğlu insanı kendi doğal isteklerine, his ve duygularına uygun hayat geçirmeye çağırır, onun kusurlarını görmek istemez.

Karacaoğlu adı ve icadı bütün Türk dünyasında meşhurdur. Onun şiirleri kardeş Türk cumhuriyetlerinde kitap halinde basılmıştır. Özbekistan'da Karacaoğlu'nın şiirleri son dönemlere kadar Özbekçeye çevrilmemişti. Onun şiirleri “Kara gözlüm, neredesin” adı altında 2011 yılında Taşkent’de neşredildi. Bu toplam boşluğu bir nevi doldurmak için hizmet etti.

HÜSEYİN CAVİT'İN ESERLERİNDE ADALET KAVRAMI

Hüseyin Cavit (Hüseyin Abdullah oğlu Rasizade) sadece XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatında değil, belki tüm Türk edebiyatının en ünlü temsilcilerinden biridir. Cavit 1882 de Nahçıvanda doğdu. O, eserleriyle bütün Türk Dünyası edebiyatının gelişmesinde önemli yer tutmakla birlikte, toplumsal düşüncenin gelişimine de büyük katkılarda bulunmuştur. Zira yazarların edebi kişiliğinin kıymeti sadece verdiği eserlerle değil, aynı zamanda toplumsal düşüncenin gelişiminde bulunduğu katkıyla da ölçülür.

Hüseyin Cavit, öncelikle yeni Azerbaycan edebiyatının temel taşı koyan ediplerden biridir. Edebiyat sahasına girdiği XX. yüzyılın başlarına kadar Azerbaycan da dahil olmak üzere Türk Dünyası, şiirlerde genellikle aruz vezni öncülük ediyordu. Hüseyin Cavit aruzla birlikte hece vezninde de güzel şiirler kaleme aldı ve Yeni Şiir'in temelini atanlardan biri oldu.

O Azerbaycan edebiyatının konu perspektifini daha da zenginleştirdi, şiire olan bakış açısını genişletti. Onun dönemine kadar olan şiirde genellikle aşk ve sevgi konuları önderlik etmiştir.

Hüseyin Cavit bunların yanı sıra daha yeni şekillenmekte olan Azerbaycan tiyatrosunu da güzel ve eşsiz eserleriyle zenginleştirdi. Onun “Şeyh Senan”, “İblis”, “Topal Timur”, “Peygamber”, “Hayyam”, “Siyavuş” gibi tiyatro eserleri kendi döneminde çok ilgi çekmiştir.

Hüseyin Cavit edebi dili halk diline yaklaştıran öncü şairlerdendir. Onun cazibeli bir anlatım ve berkemal bir üsluba sahip olduğunu o dönemde Fuat Köprülü dile getirmiştir. Hüseyin Cavit anlatımının kendine göre farklılığı ve yeni olduğu hakkında Mustafa Hakkı şöyle demiştir:

“Cavit'in dili ister Azerbaycan içinde, ister Azerbaycan dışında en çok münakaşa ve mübahase olan bir mevzudur. Malum, İstanbul Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında az olsa da lehçe farkı mevcut. Cavit İstanbul Türkçesini makbul görüp, onu bütün inceliklerine kadar öğrenmiştir. Edebi hayatının ilk dönemlerinde, özellikle şiirlerinde İstanbul Türkçesini maharetle kullanan şair daha sonra yazdığı eserlerinde bu dili Azerbaycan'ın edebi diline yakınlığa çaba göstermiş ve şunu söyleyebiliriz ki, bunda muvaffak olmuştur. Bundan dolayı da Cavit'in Türkçesine ne tamamen İstanbul Türkçesi, ne de Azerbaycan Türkçesi diyebiliriz. Cavit bu iki Türk lehçesi arasında bir köprü yaratmış ve onların arasındaki mesafeyi kısaltmıştır... Cavit'in kullandığı Türkçe son derece tatlı ve üzerinde çalışılan güzel bir Türkçedir. Güney ve Kuzey Azerbaycan, Türkiye, Türkistan ve diğer Türk ülkelerinde Cavit'in eserlerini okuyup anlamayan bir aydın yoktur.” Hüseyin Cavit'in dili için bundan daha fazla paha biçmek mümkün değildir.

Hüseyin Cavit'in dilindeki böyle bir yeniliğe: onun İstanbul'da tahsil alması, döneminin Türk şair ve yazarlarıyla sık sık sohbet etmesi ve Türk şiirini öğrenmesi sebep olmuştur. Araştırmacılar şairin “Raks”, “Mavi Çarşaf”, “Ah, Fakat Sen” gibi şiirlerinde, ayrıca 1913 yılında Tiflis'te yayımlanan “Geçmiş Günler” seçmesindeki şiirlerinde de Anadolu Türkçesine ait deyimlerin bulunduğunu doğru tespit etmişlerdir. Daha sonra şairin eserlerinde Anadolu şivesine ait unsurlar daha da azalır, saf Azerbaycan Türkçesi ifadeleri üstünlük göstermeye başlıyor.

Hüseyin Cavit'in adalet kavramının şekillenmesinde hangi unsurların öncülük ettiği üzerinde durulması gerekmektedir. Öncelikle şairin Çar istibdadı karşısında ezilen halkın ruhsal bunalımına daha çocuk yaşta tanık olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Toplumsal zıtlıklar, halkın çaresiz durumu, fakir fukaranın bir parça ekmek için sabahtan akşama kadar çalışması, ama hiçbir şekilde gün yüzü görmemesi, kanunsuzluklar onun aklından çıkmıyordu. Cavit'in kendisi daha çocukken bir parça ekmek peşinde koşup, mihnetin zorluklarını çekti. O 1904 yılından itibaren Gürcistan yol inşaatında çalışmaya başladı. 1909 yılından sonra Tiflis, Gence, Nahçıvan'ın Azerbaycan mekteplerinde öğretmenlik yaptı. Azerbaycan'ın çeşitli şehir ve köylerinde halkın ağır maddi ve manevi hayatıyla yakından tanışan Hüseyin Cavit'in adalet hakkındaki düşünceleri şekillenip, gelişmeye başladı. Şair ideolojik ve estetik bakış açısının şekillenmesinde Türkiye'deki Genç Türkler hareketi çok büyük etken oldu. Cavit 1906-1908 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat bölümünün

dinleyicisi oldu ve o dönemde Türk aydınlarıyla yakından tanıştı. Zamanın meşhur şairleri Rıza Tavfik ve Tavfik Fikret onun hocası idiler.

Malum, XV. yüzyılın en gelişmiş devleti olan Osmanlı XVI. yüzyılın sonlarından itibaren içtimai, iktisadi, harbi, medeni ve manevi sahalarda Avrupa'dan geride kaldı, sonraki yüzyıllarda ise olumsuz neticelerini göstermeye başladı. XVIII. yüzyıla gelince ülkenin önder güçleri ortaya çıkan tehlikeli durumun farkına vardılar, ülkeyi gittikçe yaklaşan krizden kurtarmak için ıslahat tekliflerini sunmaya başladılar. Bu hareket ilk başta teceddü't ya da ıslahat, daha sonra ise Tanzimat diye adlandırıldı. Tanzimatçıların gösterdiği çabalar sonrasında Osmanlı devletinde bazı ıslahatlar gerçekleştirildi, 1876 yılında Anayasa kabul edildi, parlamento iş başına geçti. Bunların hepsi sonraki dönemlerde toplumsal düşüncenin daha çok gelişmesinde büyük önem arz etti. Türkiye'de ortaya çıkan Genç Türkler hareketi sadece Türkiye'de değil, belki tüm Türk Dünyası, özellikle Türkistan ve Azerbaycan'da, hatta İran'da da bunun gibi hareketlerinin ortaya çıkmasına ve genişlemesine ivme kazandırdı. XX. yüzyılın başlarında Türkiye cemiyetinde içtimai, siyasi, iktisadi ve manevi ıslahatlar gerçekleştirmek, ülkeyi modernleştirmek gibi yenilikçi hareketleri epey ateş almıştı ve bu hareket 1908 yılındaki İkinci Meşrutiyet'i meydana getirdi. Hüseyin Cavit son hadiselerin etkisi altında daha da kendini geliştirdi.

Hüseyin Cavit'in adalet kavramı; tiyatro eserlerinde, destanlarında ve şiirlerinde insan ve onun hayatı hakkındaki en insancıl ideallerini dile getirmesiyle yer bulmuştur. Milletin aydınlanması, memleketin bağımsızlığı, baht ve saadet, esenlik ve adaletle dayalı hayat şeklinin sabitlenmesi için savaşmak Hüseyin Cavit'in adalet kavramının temelini oluşturmaktadır. Onun kahramanlarının vatan ve halkın mutluluğu, adaletin tecelli etmesi için mücadele eden insan olmaları boşuna değildir.

Cavit'in kahramanlarında öncülük eden özellik – adalet için mücadelecilik olmalarıdır. Adalet isteyen kahramanlarla adaletsizlik hükmeden cemiyet ortasında keskin zıddiyet ortaya çıkar ve okuyucu bu zıddiyetin nasıl son bulacağını öğrenmek için eseri merakla okur, kahramanların kaderlerinden ise adalet için savaşmak gerektiğini hulasa çıkartır.

Adalet için mücadele etmek her cemiyette, özellikle geçen yüzyılda önce Çar, sonrasında Kızıl imparatorluğunun sömürgeci altında ezilen Azerbaycan halkı için epey gündemde olan bir mevzu idi. Çağdaşlarını bedii kişilikleri yardımıyla zulüm ve adaletsizliğe karşı mücadeleye başlatmak geçen yüzyılın başında Hüseyin Cavit ve Ali Nazmi, Muhammed Hadi, Ahmet Cevat, Sabır gibi milli şairler için dönemin en çok önem arz eden meselesiydi. Hüseyin Cavit bu vazifeyi yerine getirenler arasında öncüydü ve bunu şerefiyle gerçekleştirdi. Milletini sevmesi, onun geleceği, mutluluğu için ateşli mısraları kaleme aldığı için şair 1937 yılında baskı altına alınanlardan biri oldu. Hüseyin Cavit'e ırkçı damgası vurulup tutuklatıldı. O iki yıl boyunca hapisşanede azap çekti, sonra 1939 yılının haziran ayında sovyetlere karşı gerçekleştirdiği faaliyetleri için Sibiry'a sürgün edildi. Uzun yıllar boyunca süregelen manevi-psikolojik baskıların etkisiyle sağlık durumu kötüleşen şair 5 Aralık 1941 yılında sürgündeyken vefat etti. Şair ırkçılığın yanı sıra alçaklık, umutsuzluk ruhuyla şiirler yazmakla, sovyetleri karalamakla da suçlanmıştır. Ama Hüseyin Cavit'in şiirlerinde hüznü ruh halinin üstünlük etmesinin, umutsuzluğun bulunmasının da kendine göre sebepleri var elbette. Örneğin, "...Her yeri kapladığında hazin sükunet, Fenerler loş ışık saçardı hep bir üzgün" ("Gece idi"), "Hazin bir çehre, yorgun bir nazar", "O solgun çehre" ("Bir resim karşısında") vs. Bazı şiirlerinde umutsuzluk ahenklerini belirir. Örneğin:

*Gece gündüz, çalışsam, uğraşsam,
Yine en son netice hiçliktir.*

("İlmi Beşer")

Okur bu kaygı, hüznü ve umutsuzluğun sebeplerini merak edip düşüncelere dalması kesindir. Düşünen okur, şairde hüznü duygular uyandırmış, onu ümitsizliğe düşüren adaletsiz düzeni

değiştirmek, istibdadı yok etmek gerektiği hakkında sonuca ulaşmıştır. Kızıl mefkure tam da bundan korkardı.

Yukarıdaki şiirlere bakıp, Hüseyin Cavit hep üzgün, umutsuzluk ruh hali egemen olan şiirler yazmış diye hulasa çıkarmamalıyız. Şairin edebi hayatında öyle şiirler var ki, okuru adaletsizliğe karşı açıkça başkaldırmaya çağırıyor. Bu yönden onun “Kadın” şiiri özellikle karakteristiktir. Kadın en güzel ve kibar bir hilkat, güzellik temsilidir. O sevmeye ve sevilmeye, kadir kıymet görmeye değer bir insan. Ama tarih boyunca bunun tam tersine en çok ezilen de kadınlardır. İşte bu zıddiyeti ele alan şair kadın karakterleri yardımıyla milletini kendi şanı, erki, hak ve hukuku için mücadele etmeye çağırır:

Kadın! Ey sevgili hemşire, uyan!
Ana! Ey nazlı kadın, kalk! Uyuyan
Daima mevtle hemdûş oluyor,
Zil-ü mihnete hemagûş oluyor.
İşte sıyrılmada hep zulmetler!...
Ağarır tan yeri, kalk, işte seher!...
Uyan, etrafını seyret de, düşün!

Bu mısralarda gaflet uykusundaki kadın karakteri maharetle ateşli mısralara çizilmiştir. Aynı zamanda gaflet uykusunun ölümden farkı olmadığı açıklanmış ve şair kahramanı uyanmaya, düşünmeye ikna ediyor. En tuhaf yanı da şu ki, şair sonraki mısralarda kadının sabrı ve dayanıklılığını, esir düştüğünü, ona hakaretler edildiğini vurgulamakla birlikte kadını ağlamaya da çağırır. İlk başta bu çaresizlikten ağlamaya benzer, ama mısraların derinlerinde adaletsizliğe karşı isyan anlamı gizlenmiştir. Son mısralarda şair kahramanı ağlamaya çağırıp yanlış yaptığını itiraf eder ve:

Çalış, uyan, ara, bul, hakkını al!
Perdeyi zulmet içinden sıyrıl!
Kahramanlar gibi kavgaya atıl!

diye haykırır. Bu mısralar okuru asla kayıtsız bırakmaz. Hakikaten, özgürlük ve adalet motifleri Hüseyin Cavit’in bir çok şiirinde bulunmaktadır. Şairin aşk ve sevgi tasvirine bağışlanan eserlerinde de adalet, hakikat için harekete geçmeye çağırın ruh hali egemendir. Bu da sebepsiz değildir. Çünkü sadece aşk ve sevgi, güzelliği temel alan cemiyette adalet egemen olabilir; nefret, yalan, kin ve garezi temel alan cemiyette adaletsizlik hakim olur. Hüseyin Cavit’in aşkı terennüm etmesinin sebebi de budur.

Benim Tanrım güzelliştir, sevgidir...
Güzelsiz bir gülşen zindana benzer,
Sevgisiz bir başta akrepler gezer –

mısraları şairin aşk ve sevgi, güzelliği adaletin en önemli ayrıntısı diye düşündüğünü kanıtlıyor.

Dönemin zıddiyetleri Hüseyin Cavit’i halkın karşısına çıkan mühim meseleleri gündeme getirmeye çağırdı. O kendisinin ideolojik, estetik bakış açısını bedii bir şekilde somutlaştırmak için yol aramaya başladı. Tarihi efsanevi konuyu ele alıp, dönemin zıddiyetlerinin önemini açığa kavuşturmayı başardı. “Şeyh Senan”, “İblis”, “Hayyam”, “Siyavuş” dramları böyle arayışların mahsulü olarak meydana geldi. Dramlarındaki Şeyh Senan, Siyavuş, Hayyam gibi kahramanları toplumsal adaletsizliğe, zorbalığa karşı başkaldırmasıyla da kıymet bulmuştur.

“Şeyh Senan”da dini efsanevi şahsiyet olan Şeyh Senan’ın aşk macerası temelinde hakikat, adalet arayan insanın başına gelen zorluklar; düşüncelerini anlamayan topluma karşı duran

kahramanın iradesi, manevi olgunluğu kaleme alınmıştır. Bu dramda yazar aşkı, güzelliği, hakikati yüceltir.

Kim ki, aşk ateşiyle oldu heder,
Onu yandırmaz öyle ateşler.
Beni öldürseler de ben yaşarım,
Terk edip halkı haline koşarım.
Ebediyet benim mezarımdır,
Çünkü sultanı aşk yârimdir.
Aşk için can nişan eder erler,
Edebi bir hayat içinde güler.

Hüseyin Cavit'in tiyatro eserleri daha o dönemde kardeş Türk ülkelerinde geniş kitlelere ulaşmış ve sahnelerde oynanmıştır. Özellikle onun “Şeyh Senan” ve “İblis” dram tiyatro eserleri genç Özbek tiyatrosu tarafından daha 1923 yılında gösterime sunulmuş ve büyük başarı kazanmıştır. Ünlü şair Çolpan “İblis” eseri hakkında “Türkistan” gazetesinin 14 Mart 1923 yılındaki sayısında yayımladığı makalesinde şöyle yazmıştır: “Bu eserde yirminci medeniyet yüzyılında yaşayan insan evlatlarının ellerindeki bilim ve hüneri kan dökmek, insan öldürmek, yuvayı yıkmak gibi eğri ve kötü işlere sarf edip, kötülük ve yaramazlıkta şeytanı bile geçtikleri gösterilir... Sahneye giriş – çıkış, sözleri zamanında söylemek, ışıkların yanıp sönmelerindeki bazı eksiklikleri saymazsak, genel olarak düz ve zararsızdır. İblis rolünde Ebrar, Arif rolünde Uygur, İbn Yamin (hain Arap) rolünde Seyfi iyi iş çıkardılar... Millet dolup taşı, beklenti iyi bir şekilde karşılandı. Hatta yer bulamayıp gidenler de çoktu.” Gördüğümüz üzere Çolpan eserin mazmunu, mahiyeti, önemi; tiyatro eserlerinin sergilenmesinde yönetmen ve oyuncuların ehemmiyeti, başarı ve eksiklerini dile getirmekle yetinmeyip, seyircilerin üzerindeki etkisi üzerinde de ayrıca durmuştur.

Aradan çok geçmeden Cavit'in “Şeyh Senan” dramı da o dönemde Taşkent'in en büyük ve meşhur sahnesi olan “Kolizy” tiyatrosunda seyircilerinin hükmüne havale edilmiş ve büyük başarı elde etmiştir. Çolpan bunun hakkında “Türkistan” gazetesinin 6 Haziran 1923 yılındaki sayısında makale yayımlamıştır. Bu makalede de Çolpan eserin mazmun ve mahiyetini tahlil ettikten sonra yine sergilenmesiyle ilgili başarı ve eksiklerini kaleme almış. O şöyle yazmıştır:

“Eserin koreograf konusunda değerli Uygur'umuz çok emek sarf etti. Tüm heyetiyle 11 kişiden oluşan kara bahtlı bir tiyatro ekibiyle bu ekibin beş, on katı kadar gelen gücü sarf ederek bu kadar düzgün ve rahat bir şey ortaya çıkarmak – büyük başarıdır. “Kolizy” gibi dev bir sahnede “Şeyh Senan” gibi ağır ve çok güç gerektiren bir eseri canlandırmak Özbek tiyatrosunun gerçek aşkıllarının olduğuna bir kanıttır”. Çolpan bu makalesinde piyesin başarılarını söylemesiyle yanı sıra eserin Azerbaycan Türkçesinden çevrilmesi hususunda da önemli fikirlerini ortaya koymuştur. Onun ne yazdığını özellikle belirtmek lazımdır:

“Hurşit yoldaşın çevirisi abartılacak kadar övgü gerektirmez. Biz de şunu itiraf edelim ki, bunun gibi zor edebi eserleri “Özbekçelettirebilen” bir güç yok. Bundan dolayı da çeviri çok iyi olmasa da yararlı ve idarelidir.” XX. yüzyılın başlarında Özbek çeviri mektebinin daha yeni şekillenmeye başlamasından dolayı bunun gibi eksiklikler olması kadar doğal bir şey yok. Bunu göz önünde bulunduran Çolpan “Bundan dolayı da çeviri çok iyi olmasa da yararlı ve idarelidir” demiştir. Çolpan daha sonra Özbek sahnesinin öncüleri olarak yetişen Mannan Uygur (1897-1955), Ebrar Hidayatov (1900-1958), Seyfi molla Alimov (1901-1984) ve başkalarının icralarını tahlil edip, başarı ve eksikliklerini kanıtlarıyla birlikte göstermiştir. Bu ise söz konusu oyuncuların kendi icatları için daha da azimli bir şekilde çalışmalarına sebep olduğuna şüphe yok.

Yeri gelmişken, vurgulamak gerekirken, Çolpan da, Hüseyin Cavit da milletin hür, bağımsız oluşunu kalben istemiş, kendilerini bu yola atamış ve onlar bu yoldaki mücade-lerin bayraktarları idiler. Çolpan Hüseyin Cavit'in her bir yeni eserini dikketle okumuş, etkilenmiş ve teşvik etmiştir.

Yukarıdaki makaleler bunun bir delilidir. Bunun dışında Çolpan “Maarif ve okutucu” dergisinin 1925 yıl 7-8 sayısında şöyle yazmıştır: “Tokay’dan Kavi Necmi’ye kadar tatar edebiyatını, Hadiden Cavit’e kadar azerbaycan edebiyatını, Namık Kemaldan Ali Seyfi’ye kadar osmanlı edebiyatını okuyorum...”. Bu iki büyük Türk münevverinin yüz yüze görüştüklerine aid kayıtlar elimizde yok, ama onların bir birini tanıdıkları ve milakat ettiklerini tahmin edebiliriz. Çolpan 1920 yılında Şark halkları kurultayına katılmak için Bakıya geldiğinde Cavit’le görüşmüştür.

Hüseyin Cavit’in edebi hayatında “Topal Timur” (Amir Timur) ve “Peygamber” dramlarının ayrı yeri var. “Timur”u çağdaşları ve günümüz edebiyatçıları farklı değerlendirmişler. Hatta, Cavit bu ve “Peygamber” piyesi için kızıl mefkure taraftarları tarafından geçmişi, hanları övmekle suçlanmıştı.

“Peygamber” dramında insanları yalan, yanlış yollardan geri döndürüp, hakikat ve adalet yoluna sevk eden Hazreti Peygamberimizin karşılaştığı zorluklar kaleme alınmıştır. Hayat zor, yenilik ve hakikat hiçbir zaman kolayca karar bulmaz, onu kazanmak için inanç, itikat, sabır, dayanç sahibi olmak ve başına gelebilecek olan zorluklara hazır durmak talep edilir. Peygamber’in bu sözlerine dikkat edin:

Öyle asır içindeyim ki, cihan,
Zülüm-ü vahşetle kavurulup, yanıyor.
Yüz çevirmiş de Tanrıdan insan,
Küfürü hak, cehli marifet sanıyor.
Dinlemez kimse kalbi, vicdanı,
Mehv eden haklı, mehv olan haksız...
Öncüdür her halka bir sürü şeytan,
Hep münafık, şerefsiz, ahlaksız.
Gülüyor nura daima zülmet,
Gülüyor fazla karşı fisk fücür.
Ah, adalet, hukuk ve hürriyet
Ayaklar altında ezilir durur!...

Bu sözlere Hüseyin Cavit’i endişelendiren döneminin muammaları yansımıştır. Bolşeviklerin kurduğu toplumunun yalan, fesat, fücür üzerine kurulduğunu, adalet, hürriyetin ayakaltı edildiğini şair derinlerden hissetmiş ve endişeli fikirlerini başkahramanın sözleriyle açıkça beyan etmiştir.

“Timur” dramının mahiyeti hakkında fikir bildirildiğinde Azerbaycanlı bazı araştırmacılar yazar bu eserini tiranlığın mahiyetini açıklamak için kaleme almıştır diye görüşlerini belirtmişlerdir. (Örnek olarak araştırmacılardan Gülbeniz Baba-hanlı ve Timur Kerimli Hüseyin Cavit’in 5 ciltli eserler toplamının ön sözünde bu fikri ortaya koymuşlardır). Halbuki, bize göre Hüseyin Cavit’i Türk dünyasının dostluk ve birlik meselesi daha çok endişelendirmiştir. Eserin kahramanlarından biri Almaz’ın rus kızı Olga’ya söylediği sözler vasıtasıyla bu yoldaki esas engel – somurgeçi güçler kim olduğu gösterilmiştir: “Yeter, artık def ol! Türkistan topraklarında, Semerkand bağlarında yabancılara yer yok!” Bu sözlerde Hüseyin Cavit’in adalet gayesi sarıh şekilde açığa çıkmıştır. Kızıl imperiya devrinde böyle sözleri yazmak gayet büyük bir cesaret idi.

Cavit’in edebi hayatında Türkistan, Turan birliği, dayanışma meselesi çok büyük önem arz etmiştir. Yazar Türk milletinin birliğini halklarımız ve ülkelerimizi en çok gelişen halklar ve ülkeler derecesine çıkartmanın bir yolu diye düşündüğü apaçık ortada. Hüseyin Cavit’in edebi hayatında İstanbul Türkçesini kullanması da boşuna değildi. İstanbul ve Azerbaycan Türkçesini beraber kullanarak herkesin anlayacağı ortak bir dil yaratacağı düşüncesine sahipti. Dil – birliği sağlamak için gayet güçlü bir etkenlerdendir. Geçtiğimiz yüzyılın 90’lı yıllarında Türkistan’da, özellikle Özbekistan’da da ortak Türk dilini yaratma konusunda bazı çabalar gösterildi, konferanslar gerçekleştirildi. Ama bu işte farklı lehçelerden kelimeler seçip, suni bir dil yaratmaya vurgu verildiği için bu çabalar sonuca ulaşmadı. Böyle olması belliydi, çünkü suni dil hiçbir zaman

iletişime sinmemiştir. Uluslararası ilişkilerde kullanmak için bir zamanlar Esperanto dili yaratılmış ve kullanılmasına teşvik edilmişti, ama onun adı silinip gitti. Burada Hüseyin Cavit tecrübesinden doğru yararlanmak verimli olabilir, yani tüm Türk halkları kendisine mukabili olamayan kelime ve deyimleri yabancı dillerden değil, kardeş Türk halklarının lügatinden alması, benimsemesi lazım.

Hüseyin Cavit'in piyeslerinin çoğunda hadiselerin Turan'da gerçekleşmesi de tesadüf değildir. Gülbeniz Baba-hanlı ve Timur Kerimli'nin belirttiği üzere, hatta ünlü şair Samet Vurgun da işte bu yüzden üstadı eleştirip:

Neden şiirimizin baş kahramanı

Gah Turan'dan gelir, Gah da İran'dan? diye soru sormuşlar.

“Timur”da Türk dünyasının iki büyük hakanı Emir Timur ve Yıldırım Beyazıt ortasındaki zıddiyetlere ve sonucu olarak da savaşa sebep olan iç etkenler doğru ve düzgün aydınlatılmıştır. Emir Timur'un ağırbaşlılığı, zıddiyeti iyi ve sakin hal etmeye çalışması, Beyazıt'ın ise kibri, gurur ve benliğine teslim olup, hakaretli mektuplar yollaması, beylerin fitne ve fesatlıkları tarihsel gerçekliğe uygun bir şekilde tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Türk dünyasını parçalamak, güçsüz kılmak, iki büyük Türk devletini birbirine kötüleyip, fitne ateşini daha da alevlendiren dış güçler yazarın dikkatinin dışında kalmıştır. Fakat iki büyük Türk hakanın savaşından kimin yararlanacağına Şeyh Buhari'nin Yıldırıma söylediği sözlerde işare edilmiştir. Şeyh Buhari Beyazite şöyle der: “Türk evlatlarının kanını bihuda tökmeyiniz, çevrenizdeki düşmanlar başınıza gelecek felaketlerden şad olmasınlar”. Tarihten malum ki, Avrupa hükümdarları Emir Timur'a mektuplar yollayıp onu Beyazıt'e karşı savaşa çağırmışlar. Onlar bunda hiçbir zaman Emir Timur'un faydasını düşünmemiştir, aksine kendi çıkarlarını doğrultusunda iş yürütmüşlerdir. Bunların hepsi gelecek nesil için bir derstir. Türk dünyasının ayakta durması, hayatta kalması, gelişmesi için Türk devletlerinin birliği ve iktisadi, medeni, manevi imkanlarının birleşmesinin gerektiği hala da gündemden düşmemiştir.

Hüseyin Cavit'in eserleri de toplumsal bakış açısından, hem estetik yönden günümüzde ve gelecek için değerini yitirmez, önem arz etmeye devam eder. Bu eserler okurda adalet duygusunu uyandırır, onu iyilik, güzelliğe çağırır ve manevi dünyasını zenginleştirir.

MAKSUT ŞEYHZADE ŞAİR, DRAMATURG VE ARAŞTIRMAÇI

Maksut Şeyhzade şair, dramaturg, araştırmacı ve öğretmen olarak Özbek edebiyatı ve medeniyeti tarihinde adını sonsuza kadar yaşatabilecek büyük bir simadır. Onun “Mirza Uluğbek” trajedisi Özbek edebiyatının dram türündeki en önemli eserlerinden biridir. Bu eser edebiyatımızın gururu ve baş tacı oldu; nice yıllar boyunca sahnelerden inmedi. Olayların akışı, gerginlikler, monologlar, dramın gücü ve onun perde perde yükselmesi, bestelerin muhteşemliği, heyecan ve fikirleri barındıran ateşli mısralar, dilinin kendine özgü olması, akıcılığı – onun yetenekli bir oyun yazarı olduğunu kanıtlamaktadır. Maksut Şeyhzade bu trajedisiyle “Özbek Shakespeare” derecesine kadar çıktı.

Maksut Şeyhzade “Celaledin Mengüberdi” dramında hürriyet, adalet, vatanın özgürlüğü için mücadele veren büyük komutan, Padişah karakterini yarattı. Bu eseriyle yazar kendisini cesaretli bir edip olduğunu göstermiştir. Dram ne kadar başarılı olmuş ve toplumun beğenisini kazanmış olsa da, dönemin zorbaları, kıskançlar tarafından gerekçesiz bir şekilde karalandı ve yazarın başına bela yağdırıldı. Şeyhzade daha 19 yaşında genç bir delikanlıyken kendi memleketinde milliyetçilikle suçlanıp sürgün edildi; daha sonra da Azerbaycan’dan Taşkent’e sürüldü. Bu süreç boyunca birçok meşakkati başından geçirdi. Onu rahat bırakmayan insanlar burada da onun peşine düştüler, Şeyhzade 1952 yılında tutuklandı ve 25 yıl Sibiry’a sürgün edilme kararı çıktı. O dönemde halkı, vatanını düşünen ve bunu kaleme alan büyük yetenek sahipleri için bu geleneksel bir kader haline dönüşmüştü. Zaten sovyetler birliğinde her bir yazar, sanat adamına gizlice cinayet dosyası açılır, sonra yıllar geçerken bu dosya doldurulur ve KGB (milli istihbarat) artık yeter kanaetini vardığında yazara çare görülürdü. O sorguya çekilir, işten azledilir, dövülür, hebsa atılır, sürgün edilir, kursuna dizilirdi. O suçsuzluğunu hiç bir şekilde isbat edemez, kimse onu savuna bilmezdi. Şeyhzade de başına gelen külfet ve baskıları daha sonra “Hıyaban” şiirinde şöyle ele almıştı :

...Ama talih beni daim sevmeydi,
Bazen zaman yılı yıla hiç bağlamadı.
Sahralara rastladım ki, ne ırmak, ne göl,
Sürgünlere gönderildim, ne ufuk ve ne yol, -

Lakin başına gelen külfetler Şeyhzade’nin iradesini kıramadı, o parlak geleceğe olan inancıyla yaşadı, iyimser bir şair olmaya devam etti.

Şairin geçtiğimiz yüzyılın 20’li yıllarından 60’lı yıllarına kadar olan dönemdeki edebi hayatında gündem olan konuları işleyen şiirleri daha ağır basmaktadır. 1958 yılında neşredilen “Çeyrek Asır Divanı” seçme eserler toplamına giren birçok şiiri işte bu kategorideki şiirlerdir. Ama yeri gelmişken şunu da belirtmemiz gerekir ki, şair bu dönemde yazdığı bazı şiirlerinde kendisini vatansever, hürriyet ve adaletin savunucusu olarak ortaya koymaktadır. Örneğin “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla” kalıbında yazılan “Phenyan’ın kanı” şiirinde (1951) şairin hürriyet ve özgürlük duygularının gizlendiğini görebiliriz.

Erk aşkında kaynayan o asıl kan,
O günahsız kızıl kan,
Bebekler beşiğinden döküldü,
Analar kalplerinden döküldü,
Ve evlerin gözlerinden,
aynalardan döküldü.
Ah, o gün nice masum kızların

tebessümü solmuştur!
Elbet gökte inatçı katil
bunu görüp gülmüştür!

Bu mısraları okurken istemsizce tarihçilerin Çar hükümetinin memleketimize ettiği vahşilikler, katliamlar hakkındaki şahitlik ettikleri aklımıza gelir. Yeri gelmişken tarihçi Beyani'nin sömürgeci Çar askerlerinin Mangıt kalesindeki çocuk, yaşlı dinlemeden, hatta kedi ve köpekleri bile öldürüp, bir katliam gerçekleştirdiği aklımıza gelir. Kızıl ordu üniformasını giyip gelen Daşnakların 1918 yılında Kokand'ı kana buladığı, yağmaladığı aklımıza gelir. Bugün biz bu satırları yazarken Şeyhzade'nin bunları kastedip kastetmediğini anlamak güç. Ama şunu da söylememiz gerekiyor, şairin kalbi özgürlük ve adaleti ayakaltı eden sömürgecilere karşı nefret beslediği aşikar. Aynı zamanda şair bu kırımlar için bir gün cevap verileceğine, “Adaletin haksızlığı lanetle ateşe gömdüğü” günün, yani bağımsızlık gününün geleceğine tüm kalbiyle inanırdı:

Senin asıl ve kızıl
o günahsız kanların,
Baskıncıyı boğacak
müthiş tufan olacak,
O haykıran anaların feryadı –
Çekirgeyi kovacak,
Kıyas – boran olacak!

Bu mısraları okuyan okurun kalbinde erk, özgürlük, hürriyet duygularının uyanmaması mümkün değil.

60'lı yıllarda onun şiirleri daha da ünlendi. Şairin “Göller”, “Şiir- gerçek güzelliğin kız kardeşiyim”, “Özbekistan”, “Park” gibi şiirlerinde benzersiz teşbihlerin olması, düşüncelerinin berraklığı, tasvirli ifadeleriyle ayrı bir yere sahiptir. Şeyhzade diğerlerinin göremediği şeyleri gördü, yeni ahenkler, yeni şiirsel karakterler yarattı, akılda kalan teşbihler keşfetti. “Özbekistan” şiirinin daha ilk mısraları insanın dikkatini çekiyor:

Hep kapalı sandıkta saklanır hava,
Ama o kaybetmiş hava nefesin,
Ona hava demek, aslında değildir reva,
Tutuklu kalmıştır arzu hevesim.

İnsanın yaşaması için hava lazım, ama bu havayı sandığa hapsedmişler, bir de bunun üstüne o hava olma özelliğini de çoktan kaybetmiş, tutukluluk arzu ve hevesi boğup öldürmeye başlamıştır. Bundan anlaşılacağı üzere memlekette insanın insan gibi yaşayabilmesi için hiçbir imkân kalmamıştır. “Hâlbuki bu çağlar erkin pervazda, Halka yoldaş olup oynayıp koşan”, geçmişte hür, özgür yaşayan lirik kahraman şimdi arzu hevesten bile yoksun kalmıştır. Bu erksizlik, tutkunluk sovyetlerin hükmettiği döneminin dehşetli manzarasıdır. Bu öyle bir ortam ki, “Eskiyip, bulanıklaşan kırık aynada, Güzeller hüsnünün viranesi var”. Bu mısralarda her türlü erkinlik, hürriyete, özgür düşünceye, hatta arzuya bile kelepçe vuran totaliter sovyetler döneminin iç yüzü açıkça resmedilmiştir.

“Şiir – gerçek güzelliğin kız kardeşiyim” şiirini belli bir derecede yukarıdaki şiirin mantıksal devamı diyebiliriz. İlk bakışta şiirdeki konu poetika, sevgi ve güzellik olduğu düşünülür. Hakikaten de şair sevgiyi, güzelliği yüceltir. Övmek de, ama ne övmek; Şeyhzade güzelliği, sevgiyi öylesine övmekle yetinmiyor, mısraların içine toplumsal sorunları da anlamlı bir şekilde sindire sindire yazıyor.

Şiirsiz sokağı talih lanetlemiş,
Burada sevginin menzili kapalı...
Kıvanç burada gezer keyfi de kaçmış –
Yaşlı müştak gibi boynu de bükük...

Talihin lanetlediği sokakta sevginin menzili kapalı, mutluluğun boynu bükük olması okuru düşünceye sürükler. Anlamli bir şekilde yazılan bu mısralardan okur adalet ve sevginin olmadığı yerde güzellik olmaz; bundan dolayı da adalet ve güzelliğin karar bulması için mücadele etmek lazım diye bir sonuca ulaşır.

Şeyhzade'nin bakış açısı, estetik dünyası onun sadece tiyatro eserleri ve şiirlerinde değil, belki edebi eleştirel makalelerinde de kendini göstermektedir. Şeyhzade'nin oyun yazarlığı, şiirleri hakkında çok yazı yazılmıştır, ama onun araştırmacılığı üzerinde yeteri kadar durulmamıştır. Bundan dolayı Şeyhzade'nin edebiyatçı bir âlim olarak yazdığı eserleri üzerinde biraz durmamız doğru olur diye düşündük.

Şeyhzade edebi tenkidi makaleleriyle kendisinin edebiyatın maksat ve vazifelerini, kanun ve kurallarını iyi anlayan ve anlatabilen, eserleri edebiyat ve içtimai düşünceyi geliştirme açısından doğru değerlendirebilen bir âlim olduğunu gösterdi. Eleştirmen birçok makalesinde öncelikle meselenin derin mahiyetine dikkat eder; yazar dönem ve cemiyet için ne kadar önemli meseleyi kaleme aldığını, hangi fikirleri öne sürdüğünü belirtir, daha sonra istediklerini bedii bir şekilde dile getirmeyi başarmış mı, başarmamış mı – işte bu yönlerini tahlil etmeye ve açıklamaya çalışır.

Şeyhzade bilimsel ilgisinin çerçevesinin geniş olduğu göze açıkça çarpar. O klasik edebiyatımızın dehaları – Alishir Nevai ve Nizami Gencevi, Zahiriddin Muhammed Babür, sonra Furkat ve Mukimi hakkında da, çağdaş yazarlar ve Rus edebiyatı şairlerinin edebi hayatı hakkında da kayda değer makaleler yazmıştır. Alishir Nevai ve Nizami Gencevi, Mukimi ve Furkat hakkındaki makaleleri okurken Şeyhzade'nin bu deha şairlerin edebi hayatına ait kaynakları iyice araştırıp öğrendiğini ve daha sonra kendi fikirlerini sunduğunu söyleyebiliriz.

1965 yılında yazılan “Şiir Denizinden Damlalar” makalesinde Şeyhzade Alishir Nevai'nin döneminin en arif ve danışment kişisi olduğunu belirtmiş, bunun yanı sıra onun klasik şiir sanatını çok iyi bildiğini örneklerle kanıtlamıştır. Özellikle, klasik şiirin gelişiminde büyük rol oynayan tenasüp sanatı (anamlardaki ilişki ve yakınlığı zıddiyetle değil, uyumluluğuna göre bir yere toplamak) üzerindeki Nevai'nin yeteneğini onun bu gazelini örnek vererek kanıtlamayı başarmış:

Örtөнürmen geceler hicrinde andak kim, çараğ,
Revşan, öyle, rişte cismimdir, gönöl ot, aşk yağ.

şöyle der: “Yârinin hicrinde, yalnızlık acısını çeken şair kendisini yanan bir muma benzetir. Ama bu zor teşbih gayet katı ve muntazam kaideye – “tenasüp” sanatına boyun eğdirilmiştir. Örneğin: gecenin manzarası ve ayrılık durumu (hicran) birbirine ruh hali bakımından çok yakın. Ama gece odada ışık (mum) yanıyor. Bu da gecenin bir özelliğidir. Ama ışığın (mumun) ilişkisi (ipi) de var (şairin vücudu). Çırak ışık saçması için onun yanması lazım (onun ateşi – şairin gönlü). Mum yanarken eriyip akıp dökülür (şairin gözyaşı). Bundan görünüyor ki, burada bağlanma kuralı derin ressamlık prensibine uydurulmuştur”.

1947 yılında yazdığı “İlyas Yusuf Nizami” makalesinde eleştirmen Nizami sanatı hakkında yazarken şairin “hüsnu tehlil” (olayı bilmesine rağmen daha sade bir biçimde anlatmak) sanatını bir örnek ile açıklar. Şeyhzade bu makalesinde Nizami Azerice bilmesine rağmen eserlerini niye Farsça yazdığı konusu üzerinde de durmuştur. Eleştirmen XII yüzyıl koşullarında Kafkas, Orta ve Küçük Aysa hem de diğer Müslüman ülkelerde Farsçanın şiir dili konumuna geldiğini, bundan dolayı da Nizami kendi isteğine zıt olsa da eserlerini Farsça yazmaya mecbur kaldığını belirtir. Bunun dışında, Şeyhzade'nin kaynaklara dayanarak verdiği bilgiye göre en önemli etkenlerden biri de eserleri sipariş

eden dönemin yetkili kişileri, padişahlar Türkçeyi hor görüp, ecnebi dili olan Farsçada yazmayı şaire şart olarak koymalarıdır. Nizami “Leyla ile Mecnun”un giriş kısmında Şirvan Şah’ın böyle bir buyruğu olduğunu beyan etmiştir. Nizaminin eserlerini Farsçada yazdığından yola çıkarak onu hala Fars diye düşünenler Şeyhzade’nin bu makalesini okuyup gözleri açılacağına ne şüphe!

Şeyhzade çağdaş edebiyat konusunda da kendisini bilim sahibi bir uzman olarak gösterebildi. Zeki eleştirmen olmasının yanı sıra ilke sahibi, talepkâr, helal etmek yiyen şefkatli biri olabilmesi lazım diye düşünüyoruz. Bu özellikleri Şeyhzade’de görebiliriz. Hâlbuki 30-50’li yıllar edebi eleştirmenlikte yazarın edebi hayatını hor gören, onun eserlerinde pislik arayan ve sonucunda şairi parmaklıklar ardına, sürgüne, hatta ölüme göndermeye sebep olan makaleler yazmak bir örf adet haline gelen zamanlardı. Ama Şeyhzade helal etmek yiyen bir adam olduğu için de bu yollardan yürümedi. Onun Gafur Gulam, Hamid Alimcan, Samet Vurgun hakkındaki makalelerinde yazara karşı olan saygısı kendini göstermektedir. Şeyhzade yazarı ezecek, onun gururunu yere çarpacak şeyler söylememiş. Eksiklerini kibarca, kelimelerine dikkat ederek belirtmiştir. Örneğin, eleştirmen Gafur Gulam hakkındaki “Şair dili – halkın dili” makalesini 1964 yılında yazmış. Bu makalede eleştirmen Gafur Gulam “liriğinde gerçekten heyecanla üzerinde durulduğunu anlamak, fikirlerinde coşku ve ruhsal çöküşün, gazap ve şefkatin, mizah ve kederin, hatiplikle ressamlığın sentezini hissetmek zor değil” diye yazmış ve fikrini belli başlı örneklerle kanıtlamıştır. Gafur Gulam’ın hayatta olduğu zaman onun yüceltip övüldüğü, çoğu kişinin eleştirmeye korktuğu bir zamandı ve Şeyhzade “şairin tüm şiirleri başarılıdır diyemeyiz... Onda daha basit ve zayıf deyimler, boş vaaz veren unsurlara rastlayabiliriz” diye gerçek bir eleştirmenlik yaptı ve bu görüşünü de yine örneklerle kanıtladı.

Şeyhzade’nin tüm edebi eleştirel makaleleri bir seviyede, talepkarlıkla yazılmış diye düşünüyor değiliz tabi ki. Onun bazı makalelerinde talebin biraz azaldığını görebilir, zayıf olan eserleri zamaneye uyup hadden ziyade övgü yağdırdığını da söyleyebiliriz. Şeyhzade dönemin belli bir muhitinde yetiştiğinden gelen bu noksan o dönemdeki diğer yazarlarda da var. Şeyhzade’nin yazara saygı göstermesi, onun dışında şefkat ile yaklaşması, eserlerini halis değerlendirme ilkelerinin olması, Özbek edebiyatının en sağlam eleştirmenlerini şekillendiren etkenlerden biriydi. Bu da döneminin edebi hayatına büyük etki göstermiştir. Onun makaleleri günümüzde de kendi önemini yitirmemiştir. Bu eserler edebiyatı anlatmak için, ayrıca okurun zevkini terbiye etmek için hizmet etti ve halen de etmekte.

ADİL YAKUBOV ESERLERİNDE ADALET KONUSU

Özbek yazarı Adil Yakubov sadece Özbekistanda, Türk ülkelerinde değil, dünyaca meşhur edip idi. Büyük yazar Cengiz Aytmatov ona ustad diye hitap ederdi. Benim kanaatıma göre, Cengiz Aytmatov bu sözleri sadece nezakaten değil, aynı zamanda ustadın yazarlık kabiliyetine itiraf olarak de söylerdi.

Adil Yakubov 1927. yılında eski Türkistan şehri yakınındaki Karnak köyünde doğdu. Adil abi halk adamı, halktan biri idi, çocukluktan halkını çok iyi tanımıştı. Adil Yakubov köyde doğdu, köyde büyüdü, haksızlıklara çocukluktan şahit oldu, yani hayatın çetin yüzüyle, adaletsizliklerle erken yaşlarda tanıştı. Babası Egemberdi Yakubov vaktiyle yüksek devlet görevlerinde çalışmış, sonra 1937 de komünist rejim tarafından yok edilmiştir. Dört küçük çocuğuyla kalan anası onları çok zor şartlar içinde buyuttu. Cahil, merhametsiz insanlar onları “halk düşmanının evlatları” diye aşağıladılar. Ama o ağır günlerde mürüvvetli insanlar öksüzlere şefkat ve yardım ettiler. 1945 den Adil bey 2. Cihan harbına katılıyor ve 1950 de askerlikten dönüyor ve Taşkent Üniversitesinin filoloji fakültesinde okumaya başlar. Mezun olduktan sonra Moskovanın en meşhur “Literaturnaya gazetesı”nin Özbekistan muhabırı olarak on yıl çalışır. Sonra “Özbekfilm” sineme stüdyosunda, Gafur Gulam yayın evinde editor, “Özbekistan Edebiyatı ve sanatı” gazetesı Başkanı, 1987 den Özbekistan Yazarlar birliği Başkanı, 1991 den Özbekistan Terminoloji komitesi Başkanı olarak çalıştı. Adil Ağa tüm Türk dünyası yazarlarının eserlerini Özbekçede yayımlamağa çok önem verdi, tercümanları destekledi, kardeş ülkelerin yazarlarının eserlerini gazete ve dergilerde, sonra kitap olarak yayınlattı. Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Türkmen yazarlarının bür çoğuyla yakın dost idi. Ağa ağer hayatta olsa bu sene 91 yaşına girmiş olacaktı.

Adil Yakubov’u yakından bilen insan olarak, yazarın hayatı ve eserlerini öğrenerek onun karakterine özgü esas adalet için mücadele olmuştur diye kati demem mümkün. Adil Abi hayatta da, icadda da her vakit adalet için mücadele verdi, adaleti savundu, adalet taraftarı oldu. Onun Yazarlar birliğindeki toplantılarda, özellikle Moskova’da millet vekilleri kurultayında Özbek kadınının feci kismetini örnek vererek, Özbek halkını nasıl savunduğunu, o meşhur nutkunu iftiharla hatırlıyoruz. Filhakika adalet, milletin hak ve hakikatı savunduğu için Adil Yakubov’u halkımız sevdi ve kadını bildi diye düşünüyorum.

Adil Yakubov’un hikaye ve romanlarında adalet için mücadele, zorbalığa nefret sarıh şekilde gözikiyor ki, bu boşuna değildir. Meşhur “Uluğbeyin Hazinesi”, “Köhne Dünya”, “Diyanet”, “Adalet Menzili”, “Mukaddes” ve başka romanlarında baş kahramanlar adaletsizliğe, haksızlığa baş kaldıran, insan özgürlüğü, halk erki için mücadele veren şahıslardır. Adil Yakubov sonki romanlarından birini “Adalet Menzili” diye adlandırdığının da sembolik bir anlamı vardır. Adil Abinin bir çok romanların baş kişileri cahillik, zorbalık, haksızlık, şefkatsizlik kurbanı oluyor. Ama eserler okuru kötümserliğe götürmüyor, bilakis adalet, hakikat, insan özgürlüğü için mücadeleye davet eder. Bu gayeleri sindiren okur hayata lakayt bakması asla mümkün değil. Bu milleti seven, insan özgürlüğü, kadını, namusu, hak hukuku için mücadele veren yazar için büyük saadet!

Adil Abi için insandan öte değerli hiç bir şey yok ve olması da mümkün değildi. Onun eserlerinde toplumun insani mahiyeti insan saadeti ne kadar temin edildiğine göre belirlenişi renkli bir şekilde gösterilmiştir. Zaten insani, adaletli toplum insana sevgi, onun kismetini ve istikbalı için özen göstermekle yetinmeden şahıs özgürlüğü, hukuklarının temini için lazım gelen tüm şartları da yaratır. Devlet, toplum, ülke insan hakları, özgürlüğü teminine hizmet etmesi gerekir. Adil Yakubov eserlerindeki kahramanlar iyilik, adalet için mücadele verirken, insani idealler üzerinden ilerliyorlar. Yazar mükemmel karakterler yaratmakla zamanının hal edilmesi lazım gelen problemlerini ortaya koydu, edebiyatın hayatı değiştirici gücünden doğru istifada etti. Adalet, halk refahı, toplumun gelişmesine engel olan kusurları ortadan kaldırmak için mücadele Adil Abi yaratan olumlu kahramanların başlıca özelliğidir.

Önder yazar yaşayan ve icad eden eski sovyetler birliğinde millet ve şahıs özgürlüğü için mücadele temel hedefe dönüşmüştü. Zorbalık çok büyük illet, ama bu zorbalık çırağına yağ damızan amilleri göz önünden kaçırmamak gerekir. Mazlum, ram, muti olmak kırmızı imparatorluk değirmenine su veren amiller olduğu ay gün gibi açık olsa bile o durumda bunlar hakkında açık söylemek mümkün değildi, zaten kelle giderdi. Totaliter rejim milletlerin erkini, özgürlüğünü boğan, insan haklarını ayak altına alan o devirde sovyet zorbalığı değirmanına su veren mutilik, uysallık psikolojisine karşı mücadele, işbu illetlerin içtimai akıbetlerinin bedii tetkiki edebiyatımızın en önemli meselesi idi. Millet derdini kendi derdi olarak bilen ilerici edebiyat bu muammayı halka bedii vasıtalarla anlatmaya, onun gözünü açmaya çalıştı.

Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatovun “Beyaz Gemi”, tanınmış Özbek yazarları Pirimkul Kadırovun “Erk”, Ötkir Haşimovun “Bahar Dönmez” ve başka benzeri romanlar gibi Adil Yakubovun “Diyanet”, “Kanat Çifte Oluyor”, “Billür Avizeler” gibi romanları işte o bastırılmas isteğin hasılası olarak meydana çıktı. Adil Abi bu romanlarında mutilik psikolojisine nefret, savaşılan ümanizmi müzaheret ederek hayattaki ilerici, ışıklı tarafları terennum etti, adalet, hak hukuk, insan kamillliği yolundaki çeşit illetleri ifşa etmekle beraber bu illetleri doğuran ictimai koşulları da meydana çıkardı ki, bu o zamanda cesaret idi. Örneğin, “Billür Avizeler” romanına bakalım. Roman baş kişisi Nilüfer uysallığı, mutiliğiyle “Kanat Çifte Oluyor”daki Hamide, Cengiz Aytmatovun “Beyaz Gemi”sindeki ihtiyar Mömin, Pirimkul Kadırovun “Erk”indeki Ayşehan, Ötkir Haşimovun “Bahar Dönmez”indeki Mukaddem karakterlerine yakındır. Akıl-kari olmadığı, uysallığı, nihayet kocası Begimkulun “billür avizeleri”, yani zenginliği gözlerini kamaştırdığı için Nilüfer erkini, kadrını mala, ziynete yütüzüyor, bunu anlayanda ise geç oluyor. Begimkul paraya tapınan, paradan başka hiç bir şeyi göze almayan hodbin ve zorba şahıs. Alın teri dökmeden gelen para onu ruhi sefalet, manevi aşağılık batağına batırmıştır. Nilüfer bu mühitte sıkılmaya başlıyor, ama Begimkulun iyi tarafa değişmesini sabırla bekliyor. Böyle uysallık, mutilik zorbalık alevine yağ döküyor. Giderek Begimkul Nilüferin erki, hak hukukunu iki kuruşa almayacak derecede bir zorba halini alıyor. Sonuçta Nilüferin gözi açılır ve özlüğünü anlayarak kadri, insanlık gururu, hak hukuku için baş kaldırır.

Dikkat edilse, Begimkul zorba kırmızı imparatorluk, Nilüfer ise mazlum millet timsalı olarak ifadalendiği meydana çıkar. Adil Yakubov hakikat, adalet başarısı için kol kavuşturarak sabr etmek değil, belki Begimkullar dünyasına karşı mücadele vermek gerektiğini kahramanlar kismetine sindirmiştir. Romanı okuyan okur millet ve şahıs özgürlüğü yolundaki müthiş engel – kölelerce uysallık, mutiliğin ictimai akıbetlerini anlar. Bu ise o devir için milletin anlaması gerek olan önemli hakikat idi.

Yazarın “Uluğbeyin Hazinesi”, “Köhne Dünya” romanları orta çağlardan bahis etse bile karakterler, olaylar eserler yazılan zamana uyar. Toplumda adaletsizlik, cehalet varken Uluğbey, İbni Sina gibi büyük devlet adamları, nüfuzlu alimler de aciz kalacağı, hatta saraylar da zindana dönüşebileceği, sıradan insanlar Kalandar Karnaki ve Hürşide Banuların sevgisi berbat oluşu şefkatsiz gerçekçilikle tasvir edilmiştir.

Çağdaş zaman konulu “Diyanet”, “Kanat Çifte Oluyor” gibi romanlarda dönemin hal edilmesi lazım gelen problemleri ortaya koyulmuştur. “Diyanet”teki Atakuzu, “Kanat Çifte Oluyor”deki Turabcan karakterlerinde milliy karakterin gelişmesi yolundaki engeller maharetle meydana çıkarılmıştır. Atakuzu için de, Turabcan için de reislik görevi önceleri halk bahtı, refahı yolunda çalışmak vasıtası olmuş, ama sonra bu görev gözlerini kamaştırmış, şöret, otorite kaynağına dönmüştür. Giderek onlar adaleti, baskaların hukukunu bastırırlar. Halbuki onlar halkın rehberi, gençler hayat yolını seçerken onlardan nemune alır. Halkın önderi olan, başkaları terbiye etmeğe üstlenen şahısın kendisi terbiyeli olması lazım. Atakuzu, Turabcan gibiler toplum, millet saadeti micahitlerini değil, kendine benzeyen hodbin, şöretperest şahıslar ve lakayit, hayat hadiselerini tahlil etmek kabiliyetinden mahrum, muti kimseleri yetiştirirler. Böyle mutilerin çoğalmasından onlar menfaattardır, çünkü muti insanları yönetmek kolaydır, bu mühitte zorbalık, hırsızlık, uzun yıllar iktidarda kalmak için yol açılır. Atakuzu ve Turabcan her işi doğru yaptığına, yerinin bir

başkası tarafından tutulamayacağına inanırlar, hayrete şayan başka şey çevresi de bu kanaattadır. Bu tip şahıslar bir zamanlar yaptığı iyi işlerine rağmen milletin gelişmesi, toplumun ilerilemesine engel oluyor. Yazarın zorbalık, adaletsizlik, hodbiniğe nefreti sanat yoluyla ustalıklı, maharetle açığa çıkarılmıştır.

Şartlara göre insan adalet, hakikatı her an açık söylemesi mümkün değil. Adil Abi totaliter kırmızı rejimin millet hak hukuku, özgürlüğünü ayakaltı ettiğini, çiymediğini edebiyat vasıtasıyla şöyle canlı ve renkli anlattı. Onun okurları, talebeleri arasından binlerce hakikat ve adalet mücahitleri yetişti. Yazarın saadeti bu değilmi?!

Ustad çocukca saflık ve temizlik timsali idi. O küçücük bir olaydan çocuklarca sevinirdi. Kendim buna çok kere şahit oldum. Büyük Özbek yazarları Abdullah Kadirinin “Geçmiş Günler”, Aybeğin “Nevai”, Pirimkul Kadirovun “Babur”, Şükrullahın “Kefensiz Gömülenler” romanlarıyla beraber Adil Yakubovun “Uluğbeyin Hazinesi”, “Köhne Dünya” romanları Ahsen Batur tarafından Türkiye Türkçesine tercüme edilip yayımlandığında ustad gayet sevinmişti.

İlk olarak “Geçmiş Günler” ve “Uluğbeyin Hazinesi” Türkiyede yayımlandı ve Türkiye okurları Özbek edebiyatını yeniden keşif etti. Zaten o güne kadar çağdaş Özbek edebiyatı Türk okurunun eline ulaşmamıştı. Türkiye okurları dünyaca meşhür, günümüze kadar 25 dile tercüme edilip yayımlanan “Uluğbeyin Hazinesi” romaniyle Adil Yakubovu yazar olarak tanıdı, keşfetti. Bu romanın yaradılış tarihi, takdiri hakkında ustad şöyle demişti: “Roman bir kaç yıllık devamlı ciddi çalışmanın neticesidir. Onu yazarken kah yazdıklarım doğru, güzel olduğuna inanarak devam ettim, kah şüphelere kapıldım. Niyayet 1973. yılı romanı bastırdım. Ama ilk günleri endişeli idim. Zaten benden önce Uluğbey hayatı hakkında ustad Maksud Şeyhzade meşhur eserini yazmıştı. İkinci taraftan okurlar beni aşk sevgi hikayeleri yazarı olarak tanırdı, bu ciddi roman onun ilgisini çekermi acaba, diyordim kendi kendime. Bereket, çok geçmeden basında iyi, sevindirici makaleler yayınlanmaya başladı. O sırada ben halkımız kendi tarihini, geçmişteki büyük insanların kismetini, onların hak ve hakikat yolundaki hizmetlerini, bu gün için de ders olabilecek hayatını bilmeye ne kadar içten isteşini anladım. 1975. yılı roman Rusçaya çevirilip Moskovanın “Drujba narodov” dergisinde yayımlandı. Bir akşam eve dönüp, masamın üstünde bir zarf görgüm. Mektup Cengiz Aytmatovdan idi. Endişe içinde mektupu okumaya koyuldum. Hayır, boşuna endişe etmişim, Cengiz çok iyi sözler yazmış, Uluğbeyin faciası kendi zamanından bin yıllarca ileri giden ve bu yüzden zamanıyla keskin ziddiyete giren büyük şahısın faciası ikeni romanda ustalıklı gösterildiğini vurgulamıştı, sevindiğini yazmıştı. Çok hoşnut oldum. Çok geçmeden başka büyük yazarlardan tebrik mektupları, diğer ülkelerden romanı tercüme ve basmaya izin istep iltimaslar gelmeye başladı. Hayır, ben bunları romanımı övmek için hatırlamıyorum. Bedii eseri tenkidle aşağılamak mümkün olmadığı gibi, her türlü övmekle de yükseltmek mümkün değil. Bunu iyi biliyorum. Ben sadece bu mektuplardan sonra kendi işimi yine de mesuliyetli olarak yapmam gerektiğini anladım, demek istiyorum. O yüzden de “Uluğbeyin Hazinesi”nden sonra bir kaç vakit elime kalem alamadım”.

Gerçi Adil Abi yurt dışında yayımlanan romanlarına telif hakkı olarak sembolik bir şey almışsa da kendine ve başka Özbek yazarlarına kardeş ülkede gösterilen dikkat ve ihtimamdan gayet sevinmişti. Türkiyenin nüfuzlu gazetelerinden “Türkiye” gazetesinde Adil Yakubov hakkında benim makalem yayımlandığında da ustad çok memnün olmuştu. Adil Abi dünya, azcümle Türkiye edebiyatını daima okur, çok yazarları bilirdi. Benim: “Türkiye edebiyatı hakkında neler söylemek istersiniz?” sualıma ustad şöyle yanıt vermişti:

“Türkiye edebiyatı büyük bir edebiyattır. Komünist dönemde o zamanki şartlar içinde Özbek okurları Nazim Hikmet, Aziz Nesin, Reşat Nuri Güntekin, Yaşar Kemal gibi bir kaç yazarı tanırdı, o kadar. Son zamanlarda biz Türkiye edebiyatını yeniden tanımaktayız. Rusçadan değil, doğrudan doğru Türkiye Türkçesinden Özbekçeye çeviri yapabilen tercümanlar yetişti. Kendiniz de Yavuz Bahadıroğlu, İsmail Bozkurt, Suat Derviş gibi yazarların romanlarını tercüme edip onları bize tanıttınız. Gelecekte Türkiye’den yine de güçlü, yine de kabiliyetli yazarlar yetişecek, onlar da hak, hakikat ve adalet için mücadele verecek”.

Türkiyenin “Kardeş kalemler” dergisi siparişine göre 2009 yılında ustadla üç saat mülakat etmişim. O zaman Adil Abi: “Hakiki edebiyatın halkın kalbindekini, derdini söylemesi, hak, hakikat ve adalet için mücadele etmesi gerekiyor. Okurun kalbini titretmeyen, onu iyiliğe, adalet için mücadeleye, güzelliğe yönlendirmeyen edebiyatın ne gereği var?” demişti.

Büyük usta milletini seven kişi için hakikat ve adalet esas ölçü olması gerektiğini büyük toplantılarda da, pek az tanıdıklarıyla sohbetlerde de açık söylerdi. Taşkent Üniversitesinin son sınıfında “Adil Yakubov romanlarında sevgi problemi” magistra tezimi hazırlarken ustadla ilk olarak yüz yüze görüşmüşüm. Taşkent Üniversitesinin filoloji fakültesi o yılları hakiki demokrasi, hüfkirlik mektepi idi. Burada Matyakup Koşcanov, Azat Şerefiddinov, Umarali Narmatov, Narbay Hudayberganov, Abdugafur Rasulov gibi ustadlar bizlere edebiyatın çekirdeğini çıkmağı, başkaların fikrini hatta hata olsa bile sabırla dinlemeyi, söyleyene saygı duymağı, fikiri balta ile değil fikirle cevaplandırmayı öğretmişler. Bu hususta kendileri örnek idiler. Adil Yakubov bu bilim adamlarının çoğuyla yakın dost idi. Tezimi hazırlarken yazarın tüm eserlerini yeniden okuyarak tetkik ettim. Kendi fikirlerim yazarın görüşleriyle ne kadar uygunluğunu öğrenmek niyetinde Adil Abiyle görüştim. O mülakatta bir çok şeyler hakkında hasbihal ettik. Adil Abinin adalet, hakikat hakkında söyledikleri, öğütleri hala hatıramdadır. “Millet, halk için aynı zamanda ne önemli, ne önemsiz bunlara dikkat etmelisin. Tezlerinde bunlar vardır, ama her şeyi açık söylemek doğru değil, yazar maksatını tipler vasıtasıyla meydana çıkardığı gibi edebiyat araştırmacısı da hakiki maksatını kendini her taraftan savunarak söylemeyi bilmesi gerekir. İlmi işini okuyanlar arasında garaz besleyenler olabilir, kendini savunman zor olur. Bizim zamanda böyle garazlı insanlar çok. Henüz gençsin, önünde aşılacak dağlar var, ilk adımdan seni sürçmelerine yol verme”. Usta nasihatlarına göre tezime yeniden baktım, değişiklikler yaptım, sonuçta başarıyla savundum.

O ilk mülakattan sonra Adil Abiyle aramızda yakınlık meydana geldi, giderek yakınlık dostluğa döndü. Bundan daima gurur duyuyorum. Muhtelif hadiseler, edebi akşamlar, düğünler vs.larda görüşüp, sohbetleşip durduk. Özbekistanın en büyük devlet yayın evlerinden biri olan Gafur Gulam Edebiyat ve Sanat yayın evine Başkan atandığımda da Adil Abi beni har kesten önce kutlamıştı. “Bu birlik ve tesanüt halindeki topluluğu iyibilirim (Adil Abi bu yayın evinde uzun yıllar Baş editor muavini olarak çalışmıştı), adaletle çalışsan yayın evindekiler seninle ota da, suya da girerler, bunu unutma” demişti. Öyle de oldu, Adil Abinin sözleri doğruluğunu iş devamında itiraf ettim. Yayın evinin kapıcısından Baş editora kadar her kes edebiyatımızın fidai, kendi fikrini açık söyleyen, ama garazdan dışarı insanlar idi. Onlarla beraber millete özlüğünü anlatan, onu adalet ve hakikat için mücadeleye yönlendiren bir çok kitaplar yayımladık.

Adil Abi dostlarının iyi günlerinde de, başına iş geldiğinde de onlardan haber alır, şefkatle gönlünü alır idi. Örneğin, usta beni hayırlı işlerimle kutlamakla beraber, bazan başa iş gelen, tacizlere uğrayan vakitlerimde hemdertlikle teselli etmişti. Zatan can dostu var, sofrası dostu da, kimin kim olduğu başa iş gelende bilinir. Dün akşam sana bir şeyler umutunda yaltaklık eden bazı kimseler görevden gittiğinde gölgesini bile göstermiyor. Ama insan insandır, dalkavukluklar göz önünü perdeler ve can dostuyla sofrası dostunu fark etmiyor. Adil Abi her an can dostu idiler. Hayatımda hoşnutsuzluk olan bir günü kimdendir duymuş ve telefon etmişti. “Bu akşam eve gel, Meryem yengene söyledim, şılpıldak pişirir, çay içeriz, sohbetleşiriz” dedi. Adil Abinin eşi Meryem Yengenin çok lezzetli yemeklerini, azcümle pilavlarını yemişiz. Ama Adil Abi hamurdan eti çok şılpıldağı (et ve hamurlu yemek çeşidi) sever ve yakınlarına bazen bu yemeği ikram ederdi.

Bu yemeğin lezzeti hakkında Adil Abinin başka dostları da söylerler. Masele tanınmış bilim adamı professor, doktor İsa Cabbarov şöyle tarif eder ki, ağzından su gelir. Gerçekten Meryem Yenge usta aşçı. Fakat bu değil, Adil Abinin başarılarında Yengenin büyük payı var olduğunu ustadın kendisi itiraf etmişti. Vefatından bir az önceki o mülakatımızda Adil Abi: “Ben eşim Meryem Yakubovayla 50 yıl önce severek evlendim. Meryem de benim memleketimden. Benden on yaş küçük. Taşkente otururdu. Üniversite talebesiydi. Evlendiğimiz ilk yılları bir çok zorluklara rast geldik, evimiz yok, kirada oturuyoruz. Köyümüzden bize çok misafir geliyor. Üniversite dersleri

bitir bitmez çalışmağa koşarım. Ama aldığım para masraflara kah yetmiyordu. (Köyden başkente gelen tüm yazarlar için çetin günleri hatırlatan ne kadar tanıdık ve hüznü manzara – B.Ş.). Yazar olmak da, yazarın eşi olmak da kolay değil. Ama Meryem ağır günlerde de, kıvançlı günlerde de benim hakiki eşim, dostum oldu. Hala öyle. Birlikteği hayatımızdan memnün yaşamaktayız. Dört oğlumuz var. Gelinlerimizi kızımız gibi seviyoruz. Büyük oğlum Murad teknik doktoru, ikincisi Rustam nakliye mühendisi, üçüncüsü İskender iktisad doktoru, en küçüğü Melik teknik doktoru. Son romanım “Asi Bende”de eşimle birlikteği hayatımızın üçden birini tasvir ettim”. Meryem Yenge gibi kıvançlı ve çetin günlerde anlayışlı, sadakatlı eşi olduğu Adil Abi için hakiki baht olmuştu.

O akşam Adil Abi bana teselli etti, “Adaletsizliğe uğradım diye kendini kayb etme, görev geçici bir şey, vaktiyle kim, nedir hepsi ortaya çıkar. En iyisi işle yenmeğe alış” dedi. Doğrusu da budur, milleti, vatanını düşünen insan çetinlikler karşısında aldırmamalı, adalet, hak ve hakikat yolunda bir gayretine on gayret ekleyerek çalışması, iradeyle kazanması gerekir. Adil Yakubovun çetün hayat yolu da, icadı da bunun isbatıdır. Saadetli günlerinde ustadın ayağı yerden üzülmeyi, zorlu hallerde ise kendini kayb etmedi, sabitlikle çalıştı. O itikadına, kaleme, halkuna ihanet etmedi, kendi ismine uygun olarak adil ve bükülmeden yaşadı, kursiler, televizyon, radyo, basınlarla durmadan adaletten laf eden, ama küstahlarca adaleti boğan totaliter rejimin nikabını edebiyat vasıtasıyla cesaretle yırttı.

Yazarların Taşkent civarında Dorman bağındaki sayfiyemi yaptırdığım günlerde iki meşhür yazar Adil Yakubov ve Said Ahmed “kolay gelsin” demeğe geldiler. O vakitta bağ aşağındaki arkın üstünde ustaların küçücük tahta yemek masası ve iskemleden başka oturacak yer yoktu. Büyükleri oturtacak yer bulamadan mahcup olduğumu görüp Adil abi: “Hiç mahcup olma, evin bitinceye kadar şahane sofraya borçlu kal, şimdilik ise köy usulunda şuracıkta oturacağız” dedi ve ustalar tahta iskemleye oturdular. On iki yaşındaki küçük kızım Melike sofrayı kurdu, çay getirdi. Pilav hazır oluncaya kadar iki büyük yazar Melikeyi sual yağmuruna tuttular, hangi kitaplar okuduğunu sordular. Evin altyapısını yapmakta olan ustalar da uzaktan tanınmış yazarlarla ilgilenmekte idiler. Melike henüz çocukken edebiyeti sevmiş, bir çok şairlerin şiirlerini azbere bilir, hatta 4 yaşında iken Nevai ceddesi 30.evda yapılan kitap sergisinde vatanperverlik ruhundaki şiirleri söyleyip, tanınmış şair ablalarından “aferin” eşitmişti. Büyük yazarların suallerine hiç tutulmadan hamen yanıt verdiği için memnün idim. Birdenbire Said Ahmed Eke Melike’den sordu: “Benim “Ufuk”, “Sessizlik” romanlarımı okudunmu?” Kızım tasdik etti ve hatta eserlerden bir iki örnek de verdi. Said Ahmed Eke memnün oldu ve Adil Abi’ya mağrur bakarak: “Bu atanın hangi eserini okumuştun?” Melike “Uluğbeğin hazinesi”, “Diyanet” gibi bir kaç romanları dile getirdi. Adil Abi gülerken şaka yaptı: “Sen Said Ahmed’in değil, benim eserlerimi oku”. Yanıtları her an doldurulan tüfek gibi hazır Said Ahmed Eke: “Kızım, huzur içinde yaşayacak isen Adil’in kitaplarını okup başını döndirme”. Mamafih o günü iki unlu yazarla hayat, edebiyat hakkında akşama kadar söhbetleştik.

Said Ahmet Eke’nin şaka olarak: “Kızım, huzur içinde yaşayacak isen Adil’in kitaplarını okup başını döndirme” diyen sözleri şaka olsa bile temelinde bir hakikat vardı. Said Ahmed Eke bir sözle Adil Abi icadının mihverini yakalamıştı. Zaten Adil Yakubov eserlerini okuyan ve anlayan okur kalbinde adalet duygusu uyanır, o adalet, insan hak hukuku, özgürlüğü için mücahita, hiç değilse adalet taraftarına dönüşür. Buna hiç bir şüphe yoktur. Ama işin başka tarafı da var, yani adaleti söyleyen insan adaleti söylemekten dolayı başına gelecek çeşit belalar, tazyıklara da hazır olmalı! Adalet tereyağı değil ki, her kesin hoşuna gitse! Yazdığı eserlerinde adaleti savunan büyük istidatlar arasında doğru sözü söylemeğe ürken iradesi aciz insanlar da vardır. Bu gibi insanları hayatta çok görmüşüz. Ama Adil Abi istisna, hayatta da, icadda da adalat taraftarı, adalet için mücadale veren büyük şahıs idi.

Meşhür yazar 2009.yılında Taşkentte vefat etti. Allah kabrını rahmet nurlarıyla münevver eylesin, iyi emellerin baki dünyada yoldaşın olsun azız Ustad!

OĞUZ TANSEL ŞİİRLERİNDE VATANSEVERLİK TELKİNİ

Şiir hayat olaylarını, insanlar kalbindeki duyguları canlı ve renkli anlatışıyla manevi önem taşır. Şairin kullandığı bedii ifadeler okurun kalbini etkiler ve hayatta doğru yol bulmaya, insana, vatana, adalete sevgi hislerinin şekillenmesine yardım eder. Zaten edebiyatın esas görevlerinden biri de insanın, toplumun ilerilemesine hizmet etmektir. Tanınmış şair Oğuz Tansel'in eserlerini okudukça o insanın, vatanının, milletin ilerilemesini göz önünde bulundurduğunun, vatan duygusu onun ruhunda yaşadığının şahiti oluruz. Zaten hakiki insan için vatandan büyük nimet yoktur. Hazreti Paygamberimiz de hadislerinde vatani sevmek imandandır, buyurmuştur.

Tansel şiirlerinde “vatan” sözünü pek kullanmıyor. Ama bundan o vatan hakkında şiir yazmamıştır, diye hulasa çıkarmak yanlıştır. Oğuz Tansel'in şiirlerini okudukça, şair vatanseverliği o ve ya bu şekilde güzel telkin ettiğinin şahiti oluruz. Örneğin, şairin “Canım Özgürlük” şiirinin de ilk bakişta vatanseverliğe hiç bir alakası yok gibi gözüküyor. Ama şiiri dikketle okudukça, ondaki manaları anlayınca bu ilk tasavvurumuz yanlış olduğunu anlarız.

“Canım Özgürlük”te insanı sevmekle vatani sevmek birbiriyle sıkı bağlı tasvir edilmiştir. Oğuz Tansel bu şiirinde “İnsan sevmeyene, “evet” diyemem” diyor. Bu sözleri şairin esas ilkesi diyebiliriz. “Canım ÖZGÜRLÜK, ışıgım, kanım...” diye haykıran şair için insan özgürlüğünden öte değer yokluğu besbellidir:

İnsan sevmeyene, “evet” diyemem.
Kesin yaparım usuma koyduğumu
Sevgili buyruğu göz, baş üstüne.
Usturuflu yaşam, zorunlu zorun,
Çileli, ince, çok büyük oyun.
Bu toplumun yalanları bukağı.
“Tabu” kılınan namusla arımız.

Vatani sevmek onun istiklali ve ikbali için mücadelecı, savaşçı olmak demektir. Özgür olmiyan, manevi köle insan vatan için hakiki savaşçı, mücadelecı olamaz. Oğuz Tansel bir çok şiirlerinde insan özgürlüğüne ayrıca dikket ettiğinin nedeni de budur. Onun ‘Canım Özgürlük’ şiirinde lirik kahramanın ruhi hali, manevi köleliğe isyanı şiirde net bir şekilde gözüküyor. “Toplumun yalanları bukağı”, yasaklanan “namusla arımız”, “özgürlüğü çıkaralım zindandan” gibi satrlar şiirde ifadalandan gayenin leytmotifine bağlıdır.

Canım özgürlüğü kazıyalım:
Yalan babalarının aç göbeğine,
Elma yediren ilk günahlı alına,
Düşsü yokun tapınak kaşına,
Papaz sakalına, kazıyalım,
Dinle halk uyutan kıçlara,
Yiğit yosmanın mavi saçına,
Aşk memeliğine Aphrodite'in
Yürek hoplatan halk türküsüne,
Toprak özüyle ışığa koşan,
Ilkyaz salıkçısı kardelenlere,
Kartal gözüne, su gözesine,
Çiçek, meyve veren gözlere,
Dağa, taşla kazıyalım ÖZGÜRLÜĞÜ

Canım ÖZGÜRLÜK, ışıgım, kanım...

Şairin “İğde Ağacı” şiirinde “baharda suslu, kışın çırcıplak”, “hapislerle komşu”, “yapraklarına özlem türküleri dokunmuş” iğdenin gamli halinden tasa çeker ve sonunda şöyle hitap eder:

Neden bizimle konuşmuyorsun?
O canlı, dipdiri duruşunla,
Hep onu düşündürüyorsun,
Görmüşlüğü var mı iğde ağacı?
Özgür yaşamayı biliyor musun?

Şair iğdenin gamli halini zebunluğu, uysallığıyla bağlı görmektedir, yine özgürlükten bahs etmektedir. Uysallık, mutilik belli bir hallerde kötü akibetler doğurur. Zaten uysal, muti insan millet, vatan refahı için mücadele bir tarafta dursun, hatta kendi kadri için de baş kaldıramaz. Uysallık, mutilik aynı bu tarafla millet için sosyal yönden bir tehlikedir. Oğuz Tansel sanat yoluyla bunu meydana çıkarmıştır.

Okur “Canım Özgürlük” ve “İğde Ağacı” şiirlerini okurken, düşünmeğe başlar ve onda manevi köleliğe, uysallığa nefret uyanır, özgürlük duyguları kalbinden yer alır. Lirik kahramanı renkli ve canlı tasvir etmek için şair kendi manevi ruhi halini şiire sindirebilmiştir. Hakiki şiir de böyle olur, yani şiir okurun kalbi ve şuurunu etkileyerek, onda insani sıfatları şekillendirmesi gerekir.

“Salkım Soğut” şiirini “İğde Ağacı”nın mantiki devamı diyebiliriz.

Ayrılıktan eğlim eğlim dalların,
Düşüncelere dalmışsın kapkara.
Başın yerde gözlerini mi yitirdin?
Gölgen toprağa uzanmış, düşüncelerin suya.
Toprak adamına benzer duruşun,
Ağacım, bana da ver sabrından.

Sabırlı olmak aslında güzel faziletdir. Maksata erişmek, bir işi yapmak için sabır gerekir. Sabırın altında sarı altın var, anlamındaki ata sözü boşuna söylenmemiştir. Ama sabrın başka tarafları da vardır. Masele, cebir zulma sabr etmeği, millet, vatan bağımlı iken hiç iş yapmadan sabr etmeği olumlu vasıflandırmak mümkün değil.

Şairin ister Antalya, Toroslar, deniz, nehir, dağlar, ister tabiat güzellikleri hakkında yazdığı bir çok şiirleri okurda vatana sevgi hislerini uyandırır. Şairin tabiat tasviri hakkındaki şiirlerinde lirik kahramanın ruhi halini tam olarak his etmek mümkün. “Antalya dolayları” ve “Bılıts” serisindeki aşağıdaki mısralara bakalım:

2/
Boyasını konuşturur meşe, çam
Baş uçları tutkuyla emer maviliği
Seçkin güzellik, bu görkem
Anlatılamaz, görünce kalakaldık.
Zakkum çiçekleri, yolumuzu
Kınalayan ırmak; uçuşur düşçe
Göğün aynası Manavgat çayı;
Inciler saçan alımlı çavlan
Yaratır binbir ebemkuşağı.

3/

*Korkusuz söylence yiğitleri
Tıklar çağların kapısını
Usumda Bellerophon'un seriiveni
Benzer güzelliğiyle de Yusuf'a
Tanrıçanın verdiği altın gemle
Yakalamış gök kanatlı aygırı,
Ejderhayı tepelemiş Yanartaş'ta
Yüreğine oturan kardeş acısı
Dolaştırır, sürgün gibi, yadelde...
Özlemle, sevgiyle kanatlanıp.*

(“Antalya dolayları”)

*Toruslar! Tomurcuk gölgeli orman
Saçları portakal boyada periler.
Olgunlaştırdı dişiler sultanını
Türküler söylediğin korulukta
Saçların zambak, sümbül kokar,
Yosunlanarak göksünü ezdiğin
Ormanlı dere, yıldız ışığında
Nar dudaklarını öpmüştü çoban.*

(“Bılıts”)

İşbu şiirlerdeki tabiat tasviri insan ruhunu etkiler, onu güzelleği kadrlamak, sevmek ruhunde terbiyeler. Şairlik hayata yeni gözle bakmak, başkaların göremediği nesneleri görmektir. Bu yeni ve renkli benzetmeleri, istiareleri meydana getirir. Oğuz Tansel de tabiatdeki haller ve insan ruhundeki değişiklikleri derinden his etmiş ve bu hissiyatlarını meydana çıkarmak için yeni teşbihler, istiareleri bulmuştur. Maviliği tutkuyle emen meşe, çamlar, tanrıçanın verdiği altın gemle yakalanan gök kanatlı aygırlar, portakal renkli saçları zambak, sümbül kokan periler gibi teşbihler yurda, vatana sevgi hislerini uyandırır. Tabiatı seven kişi vatani, tüm insanıyeti de sever.

Oğuz Tansel'in tabiat manzaraları hakkındaki şiirlerinin ictimai, toplumsal değeri de şundadır. O evvala tabiat manzarasını nasılsa öyle, yani tüm güzelliğiyle tasvir etmiş, sonra bu tasvire vatanseverlik duygularını sindirmiştir. “Özgürledik bütün tutsakları”, “Kendini bağışlamaz, testiye de öfkeli. Söbüçimenli kızın serüvenine Dayanmaz can, kan ağlar bilisiz, Ayışıklı gecede akan gözyaşı Yakınca toprağı, gül açar”, “Barış güzellik, ülkesine Yepyeni bir güneş doğacak”, “Kızlar mağarasında su perisi, Görülmemiş düğünü anlatıverdi. Ay yüzlü Hand kız Türk gelini Korumuş halkını, ülkesini”, “Bir çağlı gibi gezdim tiyatroda Kölelik savaşmış özgürlükle Usum, donakaldı, düşüncelerim” satrları bu esas manayı yine de kuvvetlendirmiştir. Şair renkli tabiat manzarasına poetik anlam sindire bilmiş, kendi kıvanclarına, heyecanlarına okuru da “münten” etmiştir. Prof. Dr. Talât S. Halman şairin “Masal dünyası” seçme şiirler kitabına önsözünde yazdığı gibi: Oğuz Tansel “Doğanın en güzel imgelerini özümsemiş ve daha mutlu bir dünya uğruna imgelemine harekete geçirmiş olan bir estetik ve vizyon virtüözü... Halk şiirimizin güzellemeleriyle ağıtlarını kendi sanatının imbiklerinden süzerek ruh okşayıcı bir geleneği bugüne ve yarına taşıyan bir ozan”dır. Oğuz Tansel tabiat hakkındaki şiirlerinde sadece doğayı derinden iyi bilen ve seven kişi olarak değil, belki toplum ve insanın gelişmesini düşünen, insan kamilliğine engel olan seylerden nefrat eden şair olarak meydana çıkmıştır.

Oğuz Tansel'in “Savrulmayı Bekleyen Harman” şiiri okurun göz önünde altın güz, sonbaharın güzel manzarasını canlandırır.

Orak mevsiminin tadı ellerde.
Aldı kış örtüsünü yüzüne kırlar.
Harman, bekliyor savrulmayı,
Yönet esmeli bu deli rüzgâr.

Sevgiler taze buğday kokar,
Yaba ellerde, gözler hülyalı,
Kara gözlü, kara saçlı gönülde
Bekliyor harman savrulmayı, bağ bozulmayı.

Kumlara saplanmış başsız sürüler
Öküzler habersiz saptan samandan.
Er geç bu rüzgâr uslu eser
Çökmeden dağlara kör duman.

Hakikaten güzel manzara. Harman dedikçe okurun göz önüne öncelikle rızk, halkın bolluk içinde yaşayışı, vatanın refahı gelir. Şairin tasvirinde lirik kahramanın sevgisi de taze buğday kokmaktadır, her kes rüzgar, yani bereket beklemektedir. Şair bu küçücük şiirinde bol buğday yetiştiren ve bereket timsali olan ruzgarı beklemekte olan lirik kahramanın kalbindaki değişiklikleri, onun ruhi halini güzel betimlemiştir. Şiir halkın mutlu geleceğe inanç duygularıyla doludur.

“Mayıs Yağmuru” şiirinde ilkbahar yağmurundan bahis edilerek, hayat için önemli sonuç çıkarılmıştır:

Gümüş tekerlekli altın araba
Arzular yaprak yaprak belirir
Yıkıp arınır kötülüklerden
Bir mayıs sabahı yağmurdan sonra
Dünyamız yepyeni olur.

Bu şiirler Oğuz Tansel sade, basit hayat olaylarından millet için önemli hulasalar verebilen şair olduğunun delilidir. Zaten hayat olayları şair için bitmez tükenmez kaynak, melzemedir. Hayat şiirin esasını teşkil eder.

Oğuz Tansel sadece Türk milletinin değil, tüm insaniyet derdlerini, arzularını kaleme almış bir şairdir. Hariç ülkelerindeki vaka hadiseler münasebetiyle fikir bildirmek, vatanseverliği telkin etmek Oğuz Tansel yaratıcılığında esas meyillerden biridir. Onun “Savaş Hayır”, “Selam”, “Viyetnam”, “Harp Çocuğu”, “Bir Yanardağ Ortadoğu” şiirlerinde şair insandaki insaniliği mahv eden çeşit illetlerden, ihanet ve riyakarlıklardan, alçaklık ve rezilliklerden nefret eder, insanın hür, özgür, sevgi ve barış içinde yaşamasını arzu eder. Örneğin, “Savaş Hayır” şiirinde şair şöyle yazıyor:

Halk, dört duvar cenderede,
Düşünür mü özgürlüğü, karın zil
Gözlerinde güvercin kanadı,
Uzatır düşsü duyargalarını;
Kendi kendilerini görürler.
Işıklanıverir yollar bir gün:
Birden, yıkılır kara duvarlar.
Her varlık yerini alır,
Çalışan bilekler isteyince:
Hele de sevi dolu yürekler,

Barış yazılır gökyüzüne;
Barış içinde olmalı evren.
Doğmak da, ölmek de, dostlukla.
Var olmanın soylu yasası:
Barış, Sevi. Barış, Sevi. Barış...

“Viyetnam” şiirinde orijinal teşbihler kullanmıştır. Şair köyleri, ormanları örene döndüren, evleri yakıp yıkan, altı ayda yollara dokuz milyon aç döken, anasütünü kurutan, güneşi kana bulayan canavarlar, yağmacılar gibi teşbihler vasıtasıyla okurda savaşa nefret, vatana sevgi hislerini uyandırır. Ama şiir kötümser değil asla, bilakis o nikbinlikle sona erir:

Kesin konuşur halkla Hoşimin:
“Yıkılıp gider reziller sonuçta.”
Savaştı kadınlar, yaşlılar, çocuklar...
Her ilkyaz badem ağacı gibi çiçeklenir
Onurlu şehitlerin kızıl toprakları.

“Harp Çocuğu” şiirinde babası savaşta ölen, kardeşleri esir kampında oturan, anasını zaten bilmeyen, “iki gözü iki çeşme” çocuğun hali tasvirinden okurun kalbi titrer, ürperir.

Oğuz Tansel insan kamilliğine engel olan kusurları bedii tetkik etmiştir. Onun için vatanseverlik kamilliğin bir merhalesidir. Bu anlamda sevgi konusundaki şiirler de karakterlidir. Zaten sevgi, yani yar, vatan, millet sevgisi insanı yücelten fazilettir. Şair “Haber” şiirinde sevgilisinden ayrılmağı “ağulu bıçaklar sokuldu yüreğime” diya tavsif eder. Ayrılık haberini duyunca lirik kahraman “olduğu yere yığılıverir”, “ayağı eli kesileverir”, “dudakları acıdan çatlar”. Bahtıyar olmak için tek şart – lirik kahramanın sevgiliyle beraber olmasıdır.

Oğuz Tansel çeşit çeşit konularda şiirler yazmıştır. Ama konunun genişliği de, janrların çeşitliği de, şiirin başka unsurları da şiirde esas maksat değil, belki vasıta. Esas maksat hayat hakikatini aks ettirmek, onun önemli, insana ve toplumun gelişmesine hizmet edebilecek taraflarını aks ettirmektir. Oğuz Tansel kendi eserleriyle sadece Türk edebiyatının değil, belki Türk milletinin gelişmesine hizmet eden şairdir. Onun şiirlerinde orijinal şiiri vasıtalarla yurdun büyüklüğü kaleme alınmıştır. Şair kullandığı edebi araçlar poetik nutuk, bedii usullar, teşbihler vasıtasıyla vatanseverliği en güzel, insani yücelten faziletlerden biri olarak tasvir etmeği başarmıştır. Zamanında bu şiirleri okuyarak nice nice vatansever gençler yetişti ve hala yetişmektedir. Oğuz Tansel eserleri bu tarafiyla günümüzde de toplumsal önem taşımaktadır.

İYİLİK VE KÖTÜLÜK ARASINDAKİ İNSAN KALBİNİN DEĞİŞİMLERİ

Anar sadece Türk dünyasının ünlü ve önemli yazarı değildir, o aynı zamanda Dünya edebiyatının bilindik yazarlarından biridir. O ünlü yazar olmanın yanı sıra kabiliyetli yönetmen, senaryo yazarı, dramaturg, araştırmacı ve Azerbaycan toplumunun önemli şahsiyetlerindendir. Anar 14 Mart 1938 yılında Azerbaycan'da doğmuştur. Onun babası Resul Rza ve annesi Nigar Rafibeyli memleketin meşhur şairlerindendi. Sırası gelmişken belirtmemiz gerekir ki, iyi bir aile ortamı insanın büyüüp, kemal bulmasında sadece bir araçtır. Bunun hakkında Anar'ın kendisi de çok yerli bir söz söylemiştir: “Eğer insan yetenekli ise, onun nereden gelmiş olması fark etmeksizin kendisini gösterebilir; eğer bir yeteneği yoksa hiçbir aile ortamı ona yardım edemez.” Aile ortamı Anar'da daha çocukluğundan edebiyat ve sanata karşı ilgi uyandırır, yeteneğinin şekillenmesinde yardımcı olur. O 1955 yılında Bülbül adındaki musiki mektebini, sonra 1960 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesini, 1964 yılında Moskova Büyük Senaryocular (1964) ve Büyük Yönetmenlik kurslarını bitirir. Edebiyat müzesinde araştırmacı görevli (1960-61), Radyo ve televizyon komitesinde editör (1961-1967) olarak çalışır. 1968-1987 yıllarında “Kobustan” sanat dergisinin baş editörü olmuştur. 1991 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliğinin Başkanı görevine seçilir ve günümüze kadar bu görevde devam etmektedir. Onun “Bayram Hasretinde” (1963), “Yağış durdu” (1968), “Molla Nasreddin-66” (1970), “Mecal” (1973), “Adamın Adamı” (1977), “İçerişehir” (1978), “Siz diye geldim” (1984), “Dünya Bir Penceredir” (1986), “Sizsiz” (1992), “Şehrin Yaz Günleri” (1992), “Şehitler Lekesi” (1995), “Bin Beş Yüz Yıllık Oğuz Şiiri” (1999), “Ak Koç, Kara Koç” (2003) gibi kitapları neşredilmiş ve dünyanın bir çok diline çevrilmiştir. Anar'ın senaryolarıyla ondan fazla film çekilmiştir ve onlardan üç tanesine yazarın kendisi yönetmenlik yapmıştır. Bu kısacık listenin kendisi Anar'ın ne kadar farklı yönlerini bize kanıtlamasının yanı sıra onun ne kadar yetenekli ve verimli bir yazar olduğunu da göstermektedir. Eserlerinin edebiliği, onlarda dönemin ve Azerbaycan toplumunun gündemindeki meseleleri ele alması ve edebi bir tarzda anlatmayı başarması onun dünya çapında tanınmasına sebep olmuştur. Anar hakkında yazan birçok araştırmacılar onun eserlerinin önemi, tiplerin sistemi ve buna benzer konuları ele alırlar ama onun emeği, yöneticilik faaliyeti üzerinde pek durmazlar. Halbuki, yazarın hayatı ve sanatını tam olarak tasavvur edebilmek için bunları bilmek lazım. Bundan dolayı da bu muhtasar makalemde Anar'ın çalışma hayatı ve yazarlık mahareti üzerinde durmaya da karar verdim.

Kuşun kanadı çift olmazsa uçamadığı gibi, istidat ve mihnet yeteneğinden biri olmadı mı, sanatçının yükseklere uçamadığı da basit bir hakikattir. Gerçekten de ne ne yetenek sahibi insanlar doğru çalışmayı bilmediği, tembelliği yüzünden yükselemediği gibi, gece ve gündüz çabalayıp emek veren, ama kabiliyet sahibi olmayan yazarlar da orta derecede eser vermekten başka bir işe yaramıyorlar. Anar'ın şansı şunda ki, o istidatlı ve aynı zamanda Allah'ın verdiği yeteneği hor görmeyen, çalışkan bir ediptir. İşte, neredeyse elli yıldır ki, o başkan görevinde çalışmaktadır. Yöneticilik – bir sanat olmasının yanı sıra, gerçek bir fedailik isteyen meşakkatli bir meslektir. Çünkü onun yetkisi altındaki çalışanlar sekiz saatlik iş gününden sonra dinlenirler, tatil ve bayramlarda istirahat ederler. Ancak, yöneticinin sabah işe gelme saati belli, ama eve dönme saati belirsizdir. Onun için hafta sonu, tatil gibi şeyler yok denebilir, hatta çoğunlukla bayram günlerinde bile çalışmak zorunda kalabiliyor. Yöneticilik öncelikle mesuliyet, ona layık olmak lazım. Aynı zamanda görev yazarın zamanını şefkat göstermeden yiyen bir ejderhadır. Münasip bir insan için yöneticilik halka, vatana fedakarlıkla hizmet etmektir, na-münasip birisi içinse kendi nefisini doyurmak için kullandığı bir araçtır sadece. Na-münasip insanın kürsü sahibi olmasından dolayı teşkilat, saha geriler, gelişme olmaz, halk da, toplum da zarar görür ancak. Kabiliyetsiz bir müdürün yanlışlarını düzeltmek, sahayı yeniden kaldırmak, önemlisi de insanların umudunu inanca dönüştürmek için ne kadar çok zaman, güç ve meblağ sarf edilir.

Kendisini, kendi ihtiyaçları, icadı, rahatı, hatta aile, çocukluğunu unutup, fedakarlıkla çalışan bir çok büyüklerimizi halkımız halen saygı ile anmaktadır. Bunun gibi fedakarlık herkesin de elinden gelmez. Sabahtan akşama kadar teşkili işlerle uğraşmak, kiminin işini halletmek, sonu gelmeyen çeşitli toplantılara katılmak, ülkenin dört tarafından ve yurtdışından gelen misafirleri karşılamak vb. Bunun gibi sıkı bir grafiğin arasında Anar'ın bedii icatla uğraşmaya vakit bulabildiğine, bedii yönden berkemal eserler yaratabildiğine şaşmamak mümkün değil.

Azerbaycan Yazarlar Birliğine Anar gibi yetenekli, girişimci ve çalışkan bir insanın yönetici olması Azerbaycan edipleri için bir şans desem mübalağa etmemiş olurum. Anar cumhuriyetin başından zor zamanları geçirdiği dönemlerde birliğe reis olarak seçildi ve o dönemin fırtınalarından birliği sağ salim geçirdi, daha sonra ise kalkınması için tüm gücüyle emek verdi. Onun döneminde yeni yayınlar, yeni gazete ve dergiler tesis edildi, genç kabiliyetlere olan dikkat arttırıldı, imkanlar yaratıldı. Tercüme ve edebi ilişkiler merkezi tesis edildi, “Dede Korkut Ansiklopedisi” yaratıldı, “Edebiyat ve İncenanat” gazetesi tamamen Yazarlar birliği tasarrufuna geçirildi, “Edebiyat gazetesi” adı altında yayınlanmaya başladı, “Kobustan” mecmuası da birliğin bir organı haline getirildi, birlik bir çok yurtdışı yazarlar birlikleriyle ilişkiler kurdu ve bu kitle genişletildi vb.

Tecrübe memleket ve toplumun gelişimi, yaşı fark etmeksizin yetenekli, helal, teşkilatçı yöneticilere bağlı olduğunu göstermektedir. Helal ve tecrübeli, fedai ihtiyar ve orta yaşlı nesil vekilleriyle beraber umutlu, sorumluluk sahibi gençleri yöneticilik işlerine yönlendirmek, şüphe yok ki, iyi bir sonuç verir. Anar sorumluluk sahibi olmayı gerektiren işleri hiç korkmadan genç yazarlara teslim ediyor. Bunların hepsi gerektiren neticeyi, edebiyatın yükselmesi ve daha çok ilerleme kaydetmesini sağladı. Bunlar hakkında Anar'ın kendisi yurt dışındaki basın mensuplarıyla yaptığı mülakatta şöyle demişti: “Ben genç yazarlarımızı sorumluluk gerektiren işlere daha çok yönlendirmeye çalışıyorum, ama şu an onların arasından birini seçmem. Tabii ki, birkaç yetenekli yazarımız var, ben gelecek konusunda onlardan umutluyum. Ne yazık ki, Azerbaycan edebiyatı epey gelişti diyemiyorum, aksine o geride kaldı. Zamanında, örneğin Yusuf Sametov, İsa Hüseyinov, İsa Malikzade, Elçin İbrahimbekov gibi yazarların kaleminden çıkan eserler gibi kaliteli eserler yok şimdi. Ama bizde yetenekli yazarlar var, onlar daha olgunlaşma, tecrübe kazanma aşamalarıdır. Yakın zamanda edebiyatımızın yükseldiğini görürüz diye umut ediyorum.” Hakiki bir itiraf! Halbuki, şura zamanından miras kalan popoflayıcılar, edebiyat alanında da “abartarak yazmalar” henüz devam etmekte. Birilerine yaranmak için yalan söylemenin gerektiği dönemi kapatmanın zamanı çoktan gelmiştir. Yalanın ömrü kısa, ama sonucu ağır. Bunu büyük nesil vekilleri yaşayıp öğrendi, günümüzün genç nesli de bunlardan kendine ders çıkartması gerekiyor. Yalancılık toplumun da, yöneticilerin de dikkatini dağıtır, sonucunda da doğru yolu bulma fırsatından mahrum bırakır. Böyle bir zamanda Yazarlar Birliğinin başkanı olarak Anar'ın mevcut eksiklikleri görebilmesi, onları örtbas etmeye çalışmaması, gerçekleri söylemesi ve onlara çözüm bulmaya çalışması ibretlidir, alkışa layıktır.

Edibin içtimai faaliyeti iyilik için hizmet ettiği gibi, bedii eserlerinde de iyilik yüceltilir. Anar'ın yarattığı eserler yüksek kalitesi ile ayrı yere sahiptir. Yazar, neredeyse tüm eserlerinde, öncelikle okura önemli mesajlar vermeye çalıştı ve bunu başardı da. Edip konu, şekil bakış açısından her seferinde yeni bir yoldan ilerledi, kendi içinde tekrara düşmedi, yeni karakterler yarattı. Onun her eseri edebi kesim arasında tartışmalara sebep olmuş, farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Belirtmemiz gerekirse, farklı düşüncelere sebep olan “İyi padişah hakkında masal” hikayesine bir bakalım. Bu hikaye durgunluk yılları diye adlandırdığımız dönemin en tehlikeli zamanında, 1970 yılında yazılmıştır. Eser güçlü eleştiri, kinayeye yazılmıştır. Çilistan ülkesinin padişahı adaletli olmasıyla ün kazanmış, o “vatandaşlarına çiçekten daha ağır bir söz demiyormuş. Ne onları rencide eder, ne kafasını alır, ne de darağacına yolluyormuş.” Çok güzel karısı onu bırakıp veziriyle birlikte başka bir ülkeye kaçmış. Bu kadın erkinliğin temsilcisi olduğu için başkaları hatırlamasını diye padişah önce radyo dinlemeyi, sonra haini, hatta uykuda bile görmemeleri için rüya görmeyi yasaklamış ve herkesin gördüğü rüyası hakkında yazılı bir açıklama vermesini gerektiren bir ferman çıkartmış.

Rüyaları özel bir araştırma ekibi kontrol etmeye, düzenlemeye, izin vermeye ve nezaret altına almaya başlamış. “Rüyalar düzgün, açık ve net olması gerekir”. İnsanlar “mutluluk ve ferah” içinde yaşıyorlarmış. Herkes rahat rahat uyurken padişah uykusuzluk hastalığını kapmış ve onun aklına şöyle bir fikir gelmiş: “Madem kendin mutsuzsun, herkesin kaygısını çekmen, herkesi mutlu etmenin ne anlamı var? Neden herkes mutlu, sen ise kötü olman lazım?..” Padişah şimdi geceleri kimsenin uyumaması gerektiği hakkında ferman çıkartmış. Padişah ara sıra vezirlerine vatandaşlarım mutlu mu, bizden memnun mu diye sorarmış. Vezirler hep beraber yalakalık edip vatandaşlar mutlu, birbirine karşı gayet kibar diye cevap verir, gerçekleri saklıyorlarmış. Sıradaki fermanla soru sormak yasaklanır. Artık kimse bir şey sormaz, hükümdarın da başı ağrımaz olmuş.

Hikayenin sonunda vezir padişaha önceki hükümdarların döneminde yasaklanmış, kendisi şöyle bir dursun adı bile unutilan bir ayna parçasını getirir. Padişah çok zeki, tecrübeli, bir bakışta insanın kim olduğunu anlayan birisi olduğu için aynaya bakıp gördüğünün özelliklerini söylemeye başlar. “Bunun cahil yüzünü görmüyorsun, bak, ahmağın, rezilin ta kendisi, bütün dünya ondan nefret ediyor. Kendini iyi birisi olarak gösterse de içi kine dolmuş. Kin tuttuğundan dolayı da bedbaht birisi bu. Öyle bedbaht ki, herkesin mutsuz olmasını ister.”

Erkinliğin boğulduğu, totaliter hakimın sınırsız hükümlerine dayanan, her türlü ahmakça istegün iyilik diye kabul görüldüğü bu durum okuru düşüncelere sürükler. Zeki okur yazarın ne demek istediğini anlar, insancılıktan uzak olan bu durum sadece totaliterliğe değil, aynı zamanda bağımlılığa da sebep olduğunu fark eder. Boyun eğmek ve düşünce fakirliği – bu totaliterlik ve zorbalığın besleyen illetler olduğunu yazar bedii bir şekilde ifade etmeyi başarmıştır. Hikaye sovyet döneminin aynadaki yansımasıydı, dönemin illetlerini temsili bir yolla açığa çıkartmıştı.

Edip “Beş Katlı Evin Altıncı Katı” romanında hal edilmesi toplumsal bir sorumluluk haline gelen manevi, ahlaki sorunları ele almış; “Ak Koç, Kara Koç” eserinde içtimai, siyasi meseleleri işlemiştir. Sonraki romanında yazar memlekette iyiliğin karar bulmasında yöneticinin yeri ve önemi meselesini kendine özgü bir şekilde anlatmış ve hodbınlerce atılan adımlar halkın başına çözülmesi zor olan külfetleri getirebildiğini canlandırmıştır. Kısaca, Anar eserlerinin hepsinde iyilik ve kötülük arasında duran insan kaderini tahlil eder ve okuru dönem, toplum, insan için önemli olan çıkarımlar yapmaya yönlendirir. Memleket, toplum için düşüncesizlik, fikri yetersizlik pek büyük bir sıkıntı. Bundan dolayı Anar muellimin fikri yetersizlik, düşüncesizliğin dehşetli sonuçlarını aydınlatmaya, iyiliği yüceltmeye adanmış eserleri okurun kalbinde derin bir yere sahip oldu ve onlar hiçbir zaman gündemini kaybetmez.

Anar kahraman psikolojisini, ruhsal dünyasını aydınlatmada usta bir yazardır. O bazen gerçekçi tasvirlerle sürrealist unsurları ekleyiverir. Eser kahramanlarının davranışları, yaptıkları onun iç dünyasında olanlara uygun bir şekilde tasvir edilir. Anar’ın sonuncu “Nazar Boncuğu” kıssasının kahramanı Ahliman’ın düşüncelerine dikkat edin: “...Çocukluk dönemlerinden beri karşıma çıkan zulümler, hor görülmelerim, enstitüde eğitim aldığım dönemdeki yalnızlığım, kadınların yabancılığı ya da hileleri, dostlarımin dikkatsizliklerine ne demek lazım? ... Yada manevi sıkıntılar – yüzüme gülüp, sıkı fıkı görüşenlerin namertliği, en yakınım diye bildiğim öğrencimin ihaneti, babamın şefkatsizliği, annemin yakarmaları, ömrüm boyunca karşılaştığım yalanlar, iftiralar, ömrümü yiyip bitiren haksızlıklar, her gün kanıma verilen damla damla zehir.. bunların hepsinin bedelini almam gerekmez mi?..” Ahliman’ı bu sorular çok zorlar ve onlara cevap bulmaya çalışır, iyilik yolunu seçip seçmemek arasında kalır. Peki, o hangi yolu seçti? İnsanın iç dünyasında bu iki güç arasında hep bir savaş mevcut. “İnsan kendisini kendisi yaratır, isterse Hurmuzd olur, isterse Ahriman olarak yetişir. İnsanın içinde her ikisi de, Hurmuzd da, Ahriman da var”, der eserin kahramanlarından biri. Gerçekten, Rahman – yani iyilik yolunu mu seçer, yada şeytan – yani kötülük yolunu mu seçer, bu insanın kendisine kalmıştır. Allah insana irade özgürlüğünü vermiştir.

Bu eserde hayatı boyunca haksızlıklarla karşı karşıya kalan, hor görülen, ezilen kişinin ruhsal dünyası belli durumlar, detaylar, çatışmalarla anlatılmıştır. Diri diri gömülen insanın mezarda kendisine geldikten sonraki durumu çok etkileyici bir şekilde resmedilmiştir. “Ağrı... Dehşetli,

dayanılmaz bir ağrı... Vücudumun, yüzüm, gözümün her zerresine köz basıyorlar. Acıdan bağırarak isterim... sesim çıkmaz.

Ağrı... karanlık... Zifiri karanlık. Hiçbir şey görünmez. Gözlerim hiçbir şeyi görmez. Gözlerim kapalı...

Ağrı... dehşetli, dayanılmaz bir ağrı...” Bu ilk satırlar okurun dikkatini kendisine çeker ve durum gittikçe gerginleşir, dinamizm giderek yükselir ve bu durum eserin çözümüne kadar devam eder. Okurun merakını tutabilmek için büyük yetenek lazım. Anar bu eserinde de yetenek sahibi bir yazar olduğunu gözlerimiz önüne sermiştir. “Dirilerek” mezardan çıkan Ahliman hayat yolunu yeniden bir gözden geçirir, artık iyilik yolundan gitmeye karar verir, ama şefkatsiz hayat onun hayallerini paramparça eder. Mezarlıktan evine dönen Ahli-man sevgili çırağının daha üç gün bile geçmeden onun evine yerleştiğini, aşık olduğu kız ise çırağına oynaş olduğunu ve bunun gibi başka kabahatleri görüp dehşete kapılır.

Anar, kahramanlar arasındaki çatışma aracılığıyla da, kahramanların iç dünyasındaki sıkıntıların savaşı aracılığıyla da parlak karakterler, kahramanlar yaratmayı başarır. Söz konusu Ahliman’ın reddedilemeyecek bilimsel kanıtlara dayanan araştırmalarını bilimsel meclis üyeleri hep beraber överler, ama gizli oy kullanmaya geldik mi, topluca karşı çıkarlar. Bu riyakarlıktan Ahliman’ın içindeki Ahriman baş kaldırır, yani kötülük duygusu yeniden uyanır ve onu intikam yoluna çağırır.

Edip küçük bir detay yardımıyla kahramanlar, hatta yan karakterlerin iç dünyasını aydınlatır, onların karakterini göz önümüze serer. Örneğin, mezarlıkta da içki içen mezar kazıcı Nasrullah, şoför Fazıl, temizlikçi Dadaş, onun karısı ve başka yan karakterler okurun aklında kalır. Aynı zamanda bu karakterler esas kahramanın o ya da bu özelliğini açması için yönlendirilmiş olduğundan dolayı kıymetlidir.

Anar Türk Dünyasına, azcümle Özbekistan’a, Özbek edebiyatına, ediplerine büyük bir saygı besler. Bunu onunla sohbet ettiğimizde ve gazetelere verdiği röportajlarda birçok kez dile getirmiştir. “Azerbaycan ve Özbekistan’ın arasındaki kadim edebi ilişkiler ülkelerimiz bağımsızlığına kavuştuktan sonra daha da sıkılaşmaktadır. ... Özbekistan’da benim eserlerime karşı özel bir ilgi ve saygıyla bakmalarına memnunum”, der o. Anar Özbek okurunu iyi tanır. Onun “Dante’nin Jübilesi” eserini ve birkaç hikayesini ilk Özbekçeye çeviren yetenekli tercüman Mamatkul Hazretkulov’dur. Son dönemlerde istidatlı tercüman, rahmetli Usman Koçkar Anar’ın birkaç romanı, kıssası ve hikayesini okurlarımıza sunmuştu. Onun çevirisi olan, yazarın birkaç eserini kapsayan “Ben, Sen, O ve Telefon” adlı kitabı 2016 yılında yayınlanmıştır. Bu toplama giren eserlerin dışında Anar’ın “Ak Körfez”, “Beş Katlı Evin Altıncı Katı”, “Kırmızı Limuzin” eserleri de Özbekçeye çevrilmiştir. Bu eserler Özbek okurunun manevi ve ruhi dünyasını zenginleştirmeye hizmet etti ve halen de hizmet etmekte.

TÜRK DÜNYASININ BÜYÜK NİMETİ İSMAİL BOZKURT

İster yazar, ister mühendis, ister iş adamı vs. olmadan önce her kes insan olmalıdır. İsmail Bozkurt dediğimizde ilk önce göz önümüze şefkatli, babacan, maneviyeti güzel insan gelir. O her zaman yardıma ihtiyacı olan, çetin durumda kalan insanlara ilgi ve ihtimam göstermiştir, elinden geldiği kadar, imkanları çerçevesinde yardım etmiştir ve bir taraftan bunun için de İsmail Bey'i seviyoruz. Bu güzel insani fazilettir. Zira hayatta elinde büyük imkanları var olmasına rağmen küçük küçük yardımı esirgeyenleri görmüşüz.

İsmail Bozkurt'un hüsnî hulku hakkında bugün sadece dostları, yakınları değil, hatta nadostları da hürmetle söylemektedir. Düşmanları demeğe dilim varmıyor, çünkü bence İsmail Bey gibi iyi niyetli, güzel hulklu insanın düşmanı olmasa gerekir. Evvela, düşmanın olmasın. Varsın olsun, ne olacak yani?! İradeyi bilemek için, insana belki düşman da gerekir. Zaten hayata uyanık bakmak, yanılmamak, hataları görebilmek için kendi faaliyetini, yaptıklarını sadece dostların değil, aynı zamanda düşman gözüyle tahlil etmekten fayda var. Ye-terki, düşman seni ezebilecek derecede güçlü olmasın, Özbek Türklerinin bir meşhür şairi dediği gibi, kervanın ömür boyu köpekler arasından geçmesin.

Ben İsmail Bey'in bir çok insanlara iyilikler ettiğine defalarca şahit olmuşum. Bir bakarsın hiç akrabası olmıyan birinin hakkını savunmak için koşturmaktadır, bir bakarsın kendinin bir çok acele yazılarını bırakıp, genç bir yazarın eserini okumaktadır, bir bakarsın talebelere yardım etmektedir vs. vs. Kendi hayatımdan bir örnek vermek istiyorum. Torunum Cihangir Lefkoşadaki Karpaz Üniversitesinin birinci sınıfında okumaktaydı. Bir günü telefon açtı, çok zor durumda yani, para yönünden darda kaldığını, Kıbrısta oturma izni problemini alalacele çözebilmezse sınırdışı edileceğini bildirdi. Cihangiri Üniversiteye yerleştirdiğimde yetkililer oturma izni meselesini bir haftada çözeceklerini vadetmiştiler, bunun için torunuma yeterli para da bırakmıştım. Cihangir yurt dışına çıkmamış saf bir çocuk, Üniversite yetkilisine bir-iki defa başvurmuş, va'dini yerine getirmelerini beklemiş, ama işte iş olmamıştı. Tabii, bunun ilk nedeni Cihangir'in tecrübesizliği idi. Üniversiteden evrakları alıp, yetkili makama kendisi başvurması gerekirdi.

İlk olarak para yollamak için Western Uniona koştum. Ama bu şirket Özbekistan'dan Kuzey Kıbrıs'a para kabul etmiyormuş. Vaziyet tehlikeli, çocuğun parası bitmiş, aç kalacak. Ne yapmak gerekir? O vakitler Kıbrıs'ta tek bir dostum – İsmail Bey var. Bilirim, İsmail Bey'in işi çok, bir tarafta yazacakları, bir tarafta Üniversitede dersleri, başka tarafta gönüllü kuruluşlardaki faaliyetler ve b. Mahcupluk ve mecburiyet arasındayım, yine de başka çarem yok. Onun yardımı olur, अगर imkanı varsa borç olarak bir miktar para verir, imkanı yoksa bir yol gösterir herhalde, diye telefon ettim, İnternette acele mektup yolladım, durumu anlattım. Sağ olsun, başka işlerini bırakıp, Cihangir'le ilgilendi, problemleri kısa bir müddette, fazlasıyla halletti, Cihangir'in Kıbrısta kalabilmesi dostumun ihtimami sayesinde halloldu.

İsmail Bozkurt iyi anlamda bir Türkçü, Türk birliği mücadelecisi, vatanperverliğiyle örnek insandır. Onun bütün ömrü Vatan ve millet mücadelesiyle geçmektedir. Vatanseverlik, milliyetçiliği olumsuz, kötü anlamda değerlendiren, onu beynelmilaliğe karşı koyan şahıslar da vardır. Bilhassa, kızıl imparatorluk zamanında Türk cumhuriyetlerinin bir çok münevverleri milletsilikte suçlanarak idam edildi. Türk birliği mücadelecilerine pantürkist damgasını vurmak isteyenler şimdi de vardır. Aslında onlar kendi çıkarları yolunda Türk cumhuriyetleri birliğini parçalamak isteyen güçlerin çıkarlarıdır. Biz Türklerin birliği hakkında söyler ikenmiz, bugünkü Türk devletlerinin erip, yok olmasını asla istemiyoruz, bilakis onların birlikte var ve daha da güçlü olmasını, BM' lerde bayrakları dalgalanmasını, halklarının bir birini derin anlamasını, gelişmesini candan istiyoruz. Türk birliği hakkında söyler ikenmiz, bu birlik baskaları aşağılamak, başkaların aleyhine çalışmak olmadığını göz önünde bulundururuz. Güç ve imkanları birleştirmek gelişmenin temelidir. Özbeklerde bir ata sözü var: birleşen ozar, birleşmiyen tozar (yani birleşen ileri geçer, birleşmiyen tozar, berbat olur). Başka

taftan bakıyoruz ki, dünya huzursuz, gelecekte endişeli. Bu durumda bir kardeşe bir düşman tehdit etmek istese, başka beş kardeş sen ne diyorsun, o yalnız değil, yanında biz varız, dese tehditçi çekinir elbette.

Türk ulusunun büyüklerinden biri olan İsmail Bozkurt'un yaratıcılık faaliyetini üç yönden tavsif etmek mümkün. İsmail Bey iyi bir teşkilatçı – organizatör, kabiliyetli yazar, ünlü bilim adamı.

İsmail Bozkurt'u Üniversite Profesörü, uluslararası – Avrupa, Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar v.b. – ve mahalli sempozyumlarda manadar bildiriler sunan bilim adamı olarak tanıyoruz. Onun bildirileri sempozyum konusunu en iyi şekilde aydınlatan nutuklardan olduğu kanısındayım.

Organizatörlük tarafına gelince: Hala 24 yaşındayken Türk Mukavemet Teşkilatının Geçitkale-Boğaziçi bölgesinde mücahit komutanlığını yapmış, "Mücahit" gazetesini yayımlamış, sonra bir kaç dönem milletvekili olarak görev yapmış, Parlamento Başkanı, Turizm ve Kültür Bakanı, Yazarlar Birliği, KIBATEK Başkanı olmuş, Türk ülkelerinin değerli dergilerinden biri "Turnalar"ı devamlı yayımlamış, KKTC Cumhurbaşkanlığına aday olmuş, ilmi sempozyumlar organize etmiş vs. Bu bir kısa liste, ama onun altında nekadardır emekler, eziyetler, kıvançlar var – bunları sadece kendisi değil, İsmail Bey'in yakınları, dostlarımız çok iyi bilirler.

İsmail Bozkurt kuvvetli bir kalem sahibidir. Hayata bakışı açısından insanı anlamak için bir de onun yazdıklarına dikkat etmelidir. Kitabı her kes kendi düşüncesine, zevkine göre okuyor. Biri eğlence için, biri vakit geçirmek için, hatta uyumak için okuyanlar da vardır. Ama aslında edebiyat – hayat dersliğidir. Yazarın yarattığı güzellikten behremet olmak, ortaya koyduğu gayelerden ilhamlanmak, yazarın görüşlerini öğrenip onu anlamak, sanatından zevk almak için okumak en iyisidir. Şimdi bu görüşten yola çıkarak, İsmail Bozkurt roman ve hikayelerinin manaları, millet için önemli tarafları üzerinde duracağız.

İsmail Bey'i ben ilk önce kitaplarından tanımış, başkalarından duymuştum. Özbekistana ilk geldiğinde bize görüşmek nasip olmadı, o vakitte ben safarda idim. Daha sonraları İsmail Bey'in sayesinde Kıbrıs'a gelmek nasip oldu ve o gün bu gün biz dostuz. Nefakat dostuz, aynı zamanda icadi meslektaşlığımız da vardır. Ben onun "Mangal" romanını ve bir kaç öykülerini Özbek Türkçesine çevirdim, ilk önce gazete ve dergilerde, sonra kitap olarak yayımladım. İsmail Bozkurt'u Özbekistandaki kardeşleri tanıdılar ve eserleri ün kazandı.

Yazarın hayatı çetinlikler içinde, gençlik ve yiğitlik dönemleri Kıbrıs Türkünün var olma mücadelesiyle geçti ve bu onun eserlerinde yankısını bulmuştur. Hayat vaka/hadiseleri yazarı derin düşündüren, içten heyecanlandıran bir vakitte onda kendi hissiyatlarını okurla paylaşmak ihtiyacı – niyet uyanır. Ama edebiyatta eser yaratabilmek için sadece niyet kafi değil, bu niyet poetik fikire dönüşmesi lazım, o zaman eser değer kazanır. İsmail Bozkurdun eserlerini okurken, o edebiyatın bu en mühim talebine uyduğunu görüyorum.

Yurt sevgisi, vatan aşkı, vatanperverlik, insandaki en güzel, onu büyüten sıfatlardandır. Özbekler, "Anavatan'ın varsa, benizin saman olmaz" der. Yurtseverlik, kendi yurduna ve milletine sevgi hisleriyle dolu olmak kadar, evrenseldir, beynelmileldir.

Edebiyatta ulusal karakterin, tiplerin en güzel özelliği; yurtseverliği tarihi devre, koşullara bağlı olarak tasvir edilmeleridir. Vatan, millet refahı yolundaki mücadeleyi, en insancıl ideallerin zaferi için mücadeleden farklı telakki etmek mümkün değildir. Genel olarak dünya ve özel olarak Türk edebiyatındaki güzel eserlerin olumlu kahramanları vatanperver; vatan, millet özgürlüğü, refahı, hak hukuku için mücadele veren kişilerdir. İsmail Bozkurt'un romanlarındaki bir çok olumlu kahramanlar da vatan, millet yolunda mücadele veren tiplerdir. Yazarın "Bir Gecede" ve "Mangal" romanlarının, bu açıdan ayırdedici bir özelliği vardır. Mezkur romanlarda çeşitli konular anlatılıyor.

Edebiyatta neyin anlatıldığı değil, nasıl anlatıldığı ve tasvir edilen vaka/hadiselerden anlam çıkarabilmek önemlidir. Bu anlam, milletin hayırlı iyi niyetleri, maksatlarıyla uygunsa, eser toplumsal değer kazanır. "Edebi eserler sadece sanatsal açıdan değil, onunla beraber ve ya daha da aşırı derecede toplumsal ilerlemeye ve ya hiç olmazsa edebi ilerlemeye gösteren etkisine göre değer kazanırlar." (N.G.Çernişevski; Tanlangan Edebi Tenkidi Makaleler, T.,1956, s. 116)

İsmail Bozkurt, kendi eserleriyle Kıbrıs Türk Toplumu'nun da, edebiyatının da ilerlemesine büyük katkıda bulunan bir yazardır. Kıbrıs Türkü'nün hayatını, milli mücadelesini renkli ve güçlü sanat araçlarıyla ifade etmek, İsmail Bozkurt'un sanatsal yaratıcılığının temelidir. Kıbrısta geçen tarihi olaylar, Türklerin can-mal bakımından tehlike altında kalmaları, zulme karşı milli mücadelesi, yazarın yaratıcılığına değişik bir biçimde yansımıştır.

“Bir Gecede” ve “Mangal” romanlarında, Kıbrıs Türkü'nün özgürlüğü, selameti yolunda yaşanan acılar, sevdalar, yurtseverlik duyguları, milli mücadele; başkışiler (Turgut, Mustafa ve başka tipler) vasıtasıyla ortaya çıkarılmıştır. Onlar vatanın hürlüğü için savaşçı, vatanperver tipler olarak canlandırılmıştır.

Turgut, mukavemet hareketinin, dağ köyü Lefkara'daki lideri olarak tüm köylü Türkler'i savunmak, hemşehrilerinin selameti, huzuru yolunda, canını vermeye hazır kahraman olduğuna inanılır detaylar ve vakalarla gerçekçi olarak tasvir edilmiştir. Zaten vatani sevmek imandan olduğu gibi, onu korumak, onun için mücadele vermek de imandandır. Turgut da, Mustafa da imanlı insanlardır. Vatan, millet menfaatını kendi çıkarlarından üstün tutuyorlar.

Mustafa'nın babası Osman (“Mangal”) ise, sözde milliyetçi, yurtsever; gerçekte korkak, bencil, paraya tapınan, nefisi amarenin kölesi olan bir şahıstır. Arkadaşları Erenköy'e cepheye çıkarken, o geride kalıyor, sonuçta ise (her halde paranın gücüyle) milletvekili, bakan oluyor.

Hayat öyle! Kalıplara sığmaz: Birisi zahmet çekip meyve yetiştirir, ama meyveyi o değil başkası yer.

Osman, oğlunu da kendisi gibi yetiştirmek, askerlikten kaçırmak ister. Mustafayı okutmaktan asıl amacı da bu!

“Savaş tehlikesi varken askerliğe koşmak, hele hele askerliği er olarak yapmak deliliktir be!” diyor o. Bereket, Mustafa, babasının tam tersi! Delikanlı babasına şöyle yanıt veriyor:

“Ben bu deliliği yapacağım baba!” Osman daha da kızdı. “Bunu yaparsan seni reddederim ulan! Evlatlıktan çıkarırım. Zırnık vermem sana.” “Mustafa, Osman'ın bu sözleri ile çoktandır taşıdığı düşüncüyü dışa vurabileceği olanağı yakaladı: “Senin gibi bir babanın oğlu olmaktansa, olmamağı yeğlerim. İsteddiğini yap.” (İsmail Bozkurt; Mangal, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1995, Sayfa 107)

Askerlik hizmeti, her vatandaşın, vatan, millet önündeki mukaddes borcudur. Özellikle savaş zamanında ve ya savaş tehlikesi varken, askerlik yapmak çok önemlidir. Kimin kim, neyin ne olduğu o gün belli olur. Osman tipine benzer tipler Özbek ve başka halkların edebiyatlarında da var. Dünyaca meşhur Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un “Yüzme Yüz” romanındaki İsmail, tanınmış Özbek yazarı Seid Ehmed'in “Ufuk” romanındaki Tursunbay, meşhur Rus yazarı Valentin Rasputin'in “Yaşa Ve Unutma” romanındaki Andrey Guskovlar, vatani değil, kendi canını düşünüp cepheden kaçıyorlar.

Onlar da, “Mangal”deki Osman gibi bencil ve korkak şahıslar. Bu illetler onların kalbindeki tüm insani duyguları mahfediyo, inkiraza sürüklüyor. Şuna göre de Osman, Tursunbay, İsmail ve Andreyler, sadece vatana değil, insanlığa aykırı, affedilmez suç işleyen rezil kişiler olarak gözükyor. “Bir Gecede” romanında; fiili, huyu, kısmeti değişik tiplerin münasebetleri, çatışmaları tasvir edilerek, milli hayatın dönüm noktası aydınlaştırılmıştır.

Milletinin selameti, hürlüğü, hak hukuku için mücadele, yurtseverlik, Turgut'ta derin iç ihtiyaçtır. Bu, Turgut karakterinin ana sıfatıdır. Turgut, bu sıfatıyla başka millet kişilerine yakın ve anlaşılırdır.

Kendi yurdunu, milletini sevmenin ırkçılık, milli darkafalılıkla hiç bir ilgisi yoktur. Zaten kendi vatanını, milletini sevmeyen insan, başka milletlere de saygı duymaz. Buna göre de vatanperverliği, milli duyguyu evrensellik ve beynelmilelciliğe karşı saymak yanlış iştir.

Turgut karakterinin beynelmilelcilik kökü, ulusalcılık pınarından su içiyor. Kahramanın bu sıfatı, onun toplumsal faaliyetinde de, aile münasebetlerinde de göze çarpar. Yazar, çeşit çeşit detaylar, vakalar, çatışmalar, diyaloglar kullanarak, Turgut'un iç dünyasını, ruhiyatını giderek meydana çıkarır.

“TMT onun yaşam biçimi olmuştu. Bereket, karısı Aliye anlayışlı bir kadındı. Köyde yaşayan Türkler’in tüm sorumluluğu ona aitti...Omuzunda büyük bir yük taşıdığının giderek daha çok ayırımına varıyordu. Bundan sonra ne olacağını kestirmek zor değildi. Kimbilir kaç insan ölecek, kaç yuva yıkılacak, ne açılar çekilecekti.” (İsmail Bozkurt; Bir Gecede, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, Sayfa 16).

Turgut’un mukavemet teşkilatı üyeleri Osman, Mustafa Öğretmen, genç Acar; karısı Aliye, para kölesi Ramadan, Rum Muhtarı, Belediye Başkanı ve başkaları ile ilişkileri ve çatışmaları; onun cesaretli, kararlı, sağlam ve tedbirli kişi olduğunu aydınlığa çıkarır. Rum yetkililer, Turgut başta olmak üzere, köyün ileri gelenlerini çağırıp, köyden izinsiz çıkmamak, tüm ihtiyaçlarını peşin parayla Rumlar’dan sağlamak, en kötüsü silahları teslim etmek koşullarını ortaya koyarlar.

“Odada zaten buz gibi bir hava vardı. Bu son koşul, ortamı daha da soğuttu. Buna karşın Turgut güldü: “Yani teslim olmamızı ve ölüm fermanımızı imzalamamızı istiyorsunuz?” “Nasıl istiyorsunuz öyle yorumlayabilirsiniz.” (Sayfa 94)... “Sorun TMT silahlarında idi. Onları teslim etmek demek, intihar etmek gibi bir şey olurdu. Hem tümü ile savunmasız kalırlar, hem de üstlerine hesap veremezdi” (Sayfa 95).

Önce, tutsak durumdan kurtulup çıkmak için Turgut, tedbir düşünür ve “düşünmek ve karar vermek” için birkaç gün süre vermelerini talep eder. Ancak yarın akşama kadar süre alabilir. Ködekiler fırsatı kaçırmadan, savaşmadan, can kaybetmeden bir gecede güvenli yere, Geçitkale’ye göç eder.

İnsanın, atalarının yıllardır yaşadığı toprakları, malını, eşyasını, tüm varlığını geride bırakıp gitmesi çok büyük acı, musibet. Ama roman kötümser değil, iyimser olarak sona erir:

“Güneş epeyce yükselmişti. Gün ağarırken yola düşenler, o saatta Geçitkale’ye ulaşmaya başlamıştı.” (Sayfa 170).

Güneş, ışık olumlu, geleceğe inanç simgesi olduğu gibi, Geçitkale de güvenlik, hürlik, saadet sembolüdür.

“Bir Gecede”, “Mangal” romanları, sanat yönünden de dikkat çekiyor: Tipler canlı insan gibi tasvir edilmiş, onların iç dünyası meydana çıkarılmıştır. İsmail Bozkurt, çeşit detayları, edebi araçları kullanarak, kahramanların ruhiyatı, iç dünyasını aydınlatmıştır. Tiplerin ruhiyatındaki nitel değişimlere gerçek vakalar neden olarak gösterilmiştir. Acar, cesur, yurtsever; Necmi, arkadaşları can pazarında iken cıranın koynunda; Ramadan, her şeyden parayı hoş gören kimse vs. Paraya tapınan Ramadan, zaruret içinde yaşayan, yoksul kişileri küçümser, hor görür. Bu onun Turgut’u da, Acar’ı da küçümsemesinin nedenidir. Para köleleri için milli mücadelenin bir kurşun değeri yok. “Bana ne?” der o (Sayfa 78). Ramadan ne pahasına olsa olsun kendi işini bitirmeği düşünen bir alçaktır: “Yüzsuyu döksem belki de işim olacaktı”, diye yerinir” (Sayfa 79).

İsmail Bozkurt; Turgut, Acar, Gülsüm (“Bir Gecede”), Mustafa (“Mangal”) tipleri vasıtasıyla Türk ulusal karakterindeki olumlu, güzel tarafları; Ramadan (“Bir Gecede”), Osman (“Mangal”) tiplerinde ise milletin ilerlemesine engel olan kusur, eksiklikleri aydınlatmıştır.

Ulusal karakter, donup kalan bir şey değil. Her zaman değişim, yenileşme, gelişme yolundaki bir fenomen; belli bir sosyal, iktisadi, tarihi devrin ürünüdür. Hal ve şartlar, durumun değişmesi, ulusal karakterin de değişmesine neden olur ve giderek zamanın ruhuna, milli menfaatlara aykırı sıfatlardan kurtulur, yeni, ilerici sıfatlar gelişir. Ulusal karakterin diyalektiği böyledir. İsmail Bozkurt, karakter oluştururken bu koşulu hesaba katmış, tiplerin çelişikliği nedenlerini ortaya çıkarmıştır.

“Mangal” romanı genelde bir aşkı, bir sevdayı anlatır. “Bir Gecede”de Acar ve Gülsüm’ün sevdası dikkat çekiyor. Bu konuda Ali Nesim Bey iyi demiş: “Roman olsun da içinde aşk yaşanmasın olur muydu?... İsmail Bozkurt da romanını bir güzel aşk öyküsüyle bezemiştir. İster savaş olsun, ister barış, aşk ve aşk acıları, yaşamın tuzu biberidir. Onsuz yaşam olamaz.” (Ali Nesim; “İsmail Bozkurt’un ‘Bir Gecede’ Romanını Okurken”, “Turnalar”, 2005, Sayı 20, Sayfa 7).

Edebi eserde, aşkı şöyle böyle tasvir etmek kafi değil. Aşk tasvirinden de anlam, mana çıkarabilmek gerekir. Acar-Gülsüm, Mustafa-Afife aşklarını tasvir vasıtasıyla yazar, insanın doğal,

kalbinin duygularına göre hür yaşaması gerekçesini meydana çıkarmıştır. Acar-Gülsüm-Ramadan (“Bir Gecede”), Afife-Mustafa-Osman (“Mangal”) ilişkilerinin tasviri, bu asıl manayı aydınlatır.

Gülsüm de, Mustafa da aile, aşk meselesini kalblerinin emrine göre halletmeyi düşünüyor. Ama babaları bunu kabul etmiyor. Gülsüm’ün hürlik, kalp isteğini boğan ortamı terk ederek mutluluğa kavuşması mümkündür. Kız da bu yolu seçer. Aşk çizgisiyle ortaya çıkarılan bu mana, romanın ana konusunu, Lefkara köyündeki insanların cebir, zulüm, horluktan kurtulmak, saadete erişmek için toprağını terk etme vakasını daha da kuvvetlendirir.

Yazar, her iki konu tasviri vasıtasıyla insanın hürriyeti, hakları, istekleri-iradesine saygıda bulunmak lazım olduğunu vurgulamaktadır. “Bir Gecede” ve “Mangal” romanlarında hümanizmin canlandırıcı gücü, yazarın işbu ülküyü savunmasında, Acar, Gülsüm ve Mustafaların zaferinde göze çarpmaktadır.

İsmail Bozkurt Turgut (“Bir Gecede”) ve Mustafa (“Mangal”) tipleri vasıtasıyla vatan kismeti, milli mücadelede milletin manevi ruhi birliği ne kadar önemli olduğunu, insanın barış, huzur, hür yaşamasından da büyük nimet yokluğunu sanat yoluyla göstermiştir.

“Bir Gecede” ve “Mangal” romanları, okurda vatan, yurtseverlik duygusunu daha da derinleştirir.

Romanlar, Kıbrıs Türk insanını, Kıbrıs dramını daha da derin anlatıyor.

“Bir Gecede” romanı savaşa nefret uyandırır. Veysel Dikmen’in dediği gibi: “İsmail Bozkurt “Bir Gecede” romanıyla, diğer romanlarında olduğu gibi bir kez daha evrenselliği yakalıyor: Günümüz dünyasının barışa ve halkların kardeşliğine ne kadar çok ihtiyacı olduğunu haykırarcasına” anlatıyor.

İsmail Bozkurt hikayelerinde hayat olaylarından insan, millet için önemli hulasalar çıkarıyor. “İnternetim” hikayesi çok basit bir iş – susmuş ev telefonunu onarmak için çekilen eziyetler hakkındadır. Öykü kahramanı arızalı ev telefonunu onarmak için üç ay oraya buraya – önce arıza servisine, müdüre, sonra müsteşara koşturur, ama Bakan emir vermeden iş bitmez. “Görüyorsun”, dedim karıma, “yarım saatlik işmiş”. Düşünceye daldım. Bu kadar basit bir işti madem, niye üç ay bekletildim ve niye ille de tepedeki Bakan emir vermeden olmadı bu iş?... Ne ölçüye, ne tartıya geldi. “Boşver,” dedim kendime ve dışarı çıkmaktan vazgeçerek bilgisayarımın başına geçip internet bağlantısı yaptım”. Evvela, hatta epeyce tanınmış adam kendi hakkını korumak için niye bu kadar eziyet çekiyor? O zaman sıradan bir insanın başına neler gelebilir? İş başındakilerin halktan uzak olması, mesuliyetsizliği, namunasıp şahısların göreve getirilmesinin sonucu ne olur? Bu suallar – düşündürücü.

Görüyoruz ki, kahraman basit bir iş için ona aziyet çektiren dünyadan ümidini keserek, güzel bildiği dünyaya – internete yüz çevirir. Öykünün asıl anlamı burada: yaşadığı ortamdan, dünyasından insanların havesi kırılmaması gerekir, bunun için her bir kişi, ilk önce devlet adamları mesul. Binayenaleyh, devletin yöneticileri iş başına helal, görevine munasip kişileri tayin etmeleri gerekir ki, iş yürütmek de kolay olsun, halkın sevgisini de kazansınlar. Zaten, görev sorumluluktur, yükünü mesuliyetli, helal profesyonel kişi taşıyın.

“Kutsal Mülkiyet Hakkı”, “Haciz” öykülerinde de insanların kismetine lakayt görevliler, savsaklamak tenkit edilmiştir.

“Kuzu Tüccarları” ve “Hacıpavlo’nun Okulu ve Rüzgara Çare” hikayelerini yaratmakta İsmail Bozkurt’a milletvekili tecrübesi yararlı olmuştur. Tabii, İsmail Bey kendini halktan ayırdetmeyen, fedakar milletvekillerini de, tesadüfi, kendi çıkarından başkasını düşünmeyen şahısları da görmüştür. İkinci öyküde seçimi kazanıncaya kadar halka çuval çuval vaatler verip kandıran yalancılar, birincisinde ise halkın arzu umitlerinden uzak milletvekilleri ifşa edilir.

“İngiliz Kuralcılığı” hikayesinde Türk toplumsal karakterinin milli menfaatlara aykırı sıfatları kaleme alınmıştır. Görünürde yazar İngilizlerin kuralcılığını hiciv etmiş gibi, ama hikayenin esas anlamı başkadır. Bu anlam sonuçta belli olur. Hikaye başkışısının sözlerine dikkat edin: “Arkadaşımla gülüşürüz hep! Gülüşürüz, gülüşürüz ama ülkemizdeki kuralsızlığı, daha doğrusu kuralların duruma ve kişiye göre uygulanmasını anımsadıkça, İngiliz kuralcılığı hoşumuza da gitmiyor değil”. Nekadar

tanıdık bir manzara. Bu tüm Türk ülkelerinde o ve ya bu derecede yaşamakta olan ve yok edilmesi gereken bir illet. Kanun üstünlüğü temin edilmedikçe suiistimallara yol açıktır.

İsmail Bozkurt edebiyatın çeşit türlerinde kendini deneyen ve başarılı olan bir yazardır. Dostumu 2011 yılında meşhür Evliya Çelebinin talebesi, yani seyahatçı olarak keşfettim. O kendini edebiyatın “gezi türü”nü da güzel yazabilecek yazar olarak gösterdi – 756 sayfalık “Kuzey Kıbrıs Seyahatnamesi”ni Ankaranın “Bengü” yayınlarında bastırdı. Türk dünyasının başka tanınmış yazar ve teşkilatçıları – Yakup Deliömeroğlu ile Ali Akbaş ona bu seyahatnameyi yazma önerisinde bulunmuşlar, İsmail Bey önce tereddüt etmiş, ama sonra kabul etmiş. Zaten kendisinin dediği gibi, İsmail Bey’in yaşamı “böyle bir seyahatname için “biçilmiş kaftan”dı. Ücra bir köyünde doğduğum Kıbrıs’ı, yaşamım süresince dolaşp durmuştum”. Yazar, Evliya Çelebi gibi, gördüklerini ve duyduklarını ustalıkla yazmıştır. O Kuzey Kıbrıs şehir, kasaba, köylerinin tarihi ve kültürel zenginlikleri, fiziksel özellikleri, tabiatı, ekonomisi, yöneticileri ve ünlü kişileri, örf adetler hakkında ilgi çekici bir şekilde yazmayı başarmıştır. Ager bu kitabı Kuzey Kıbrıs Ansiklopedisi desek hiç mubalağa olmuyor.

İsmail Bey’in çok çalışma yeteneğine, trudogolikliğine ben daim hayretlenmişimdir. Bunun kökleri nerede acaba, diye düşünüyorum. Halka bir şeyler vermek isteği çok önemlidir. Ama aile ortamı, muhitinin yeri ve rolü de vardır tabii. Ayakta durabilmesi, bin çeşit çetinlikleri yenebilmesinde aile ortamı, güzel, anlayışlı Yenge Rahme Hanım’ın desteği onun en önemli, inançlı direği olmuştur. Hayatta anlayışlı ömür yoldaşının varolması – çok büyük nimettir. Bir görüştüğümüzde Yenge Hanım’a espri olarak “İsmail ağa sizin bir nimet olduğunuzu biliyor mu?” diye sordum. “Biliyor, biliyor, ama aslında İsmail Bey’in kendisi benim için büyük nimettir” demişti.

Bu sözleri daha da geniş kapsamda kullanarak diyebilirimki, İsmail Bozkurt sadece ailesi, dostları veya hatta Kıbrıs için değil, belki Çin seddinden Adriatik denizine kadar tüm Türk dünyası için büyük nimettir. İsmail Bey’in teşkilatçılık faaliyeti da, yazar, bilim adamı olarak Türk dünyasına ettiği hizmetleri da bu hulasa için yeterli esas olabilir.

TARİH GERÇEKLİĞİ VE BEDİİ GERÇEKLİK

Ana Yurdun aman olsa, rengin de saman olmaz, der halkımız. Hakikaten, ana toprak şefkati, Vatan aşkı, vatanperverlik insanın en güzel ve onu yücelten faziletlerden biridir. Vatan sevdası, vatanperverlik, milletseverlik hissi birbirine sınıksız bağlı olduğu gibi, kendi ülkesine, halkına olan sevgi duygusu da ulusalcılıkla birbirine sınıksız bağlıdır. Edebiyatı yaratılan karakterlerin güzel özellikleri, öncelikle işte bu büyük duyguların ifadesiyle aydınlanır. Zira Vatan, yurdun istiklali, revnakı için mücadele etmek en hümanist, ulusal ideallerin kazanması için mücadele etmekten ayrı tasavvur edilemez. Dünya edebiyatında yaratılan en iyi eserlerin olumlu kahramanlarına da vatanperverlik, Vatanı sevmek, onu yüceltmek gibi duygu ve özellikler hasdır. Vatanı sevmek imandan olduğu gibi onun bağımsızlığı için savaşmak, mücadele etmek ve onu korumak da imandandır. Ünlü yazar Yavuz Bahadıroğlu'nun birçok eseri, özellikle "Buhara Yanıyor", "Elveda Buhara", "Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı", "Selahaddin Eyyubi" gibi romanları kahramanları için de vatan duygusundan daha yüce, daha değerli duygu yoktur. Romanların kahramanları Celaleddin Harezmsah, Timur Melik, Sarı Lağot, Sultan Alpaslan, Abdurrahman Bey, onun oğlu Tekin, Sultan Selahaddin, Osman ve Bilal'e özgü bu yüce özelliği tarihi döneme, belli bir duruma bağlayıp gerçekçilikle tasvir etmesi yazarın edebi başarısıdır.

Tarihi roman yazan edip karakter yaratırken bedii dokulardan yararlanmanın yanı sıra kaleme aldığı dönemin olay ve hadiselerinin silsilesini, o dönemde yaşayan belli başlı tarihi şahsiyetlerin faaliyetlerini tasvir ederken gerçekliklerden kaçınmaması gerekir. Burada yazardan tarihi hakikatle bedii hakikat arasında bir uyum bulup öyle yansıması, tasvirden bugün ve gelecek gün için önemli anlamlar çıkarması talep edilir. Tarihi romanlar, eserler halk ruhunu yükseltmeye hizmet etmesi lazım. Yavuz Bahadıroğlu bu görevin üstesinden gelmiştir. O roman kahramanlarının kaderi tasviri vasıtasıyla vatanın bağımsızlığı, el yurdun huzuru için savaşta manevi ve ruhsal birliğin ne kadar önemli olduğunu, azimli ve kararlı, itikatl, bir tek gayeye inanan ve gerçek bir yol göstericinin etrafında birleşen insanların nelere kadir olduğunu gösterebilmiştir.

"Buhara Yanıyor" ve "Elveda Buhara" romanlarının merkezinde Sultan Celaleddin Harezmsah yer almıştır. Romanlarda Celaleddin kendi ruhi dünyasına, kendi görüşlerine sahip insan olarak betimlenmiştir. Celaleddin'in büyük komandan, devlet adamı olarak siyasi faaliyeti, aynı zamanda bir insan olarak duyguları, ruhi alami gerçek tasvir edilmiştir. Celaleddin karakterindeki değişimler tarihi hadiselerle uygun olarak tasvirlenmiştir. Yazar Mengüberdi şahsiyetiyle onun zamanı vaka hadiseleri arasındaki bağılılığı doğru teşhir etmiştir. O günün realitesi ile kahramanın hareketleri, düşünceleri arasındaki uymazlık, ziddiyet giderek derinleşir ve sonuçta kahramanı halekete götürdüğü gerçek tasvirlenmiştir.

Vatan, millet hürriyetini korumak duygusu, mesuliyet hissi kahramanı faal harekete yönlendirir, ama şah hanedanına mansup kişiler, özellikle babaannesesi Türkan Hatun, küçük kardeşlerinin, saraydaki bazı yüksek görevliler, komutanların burnunun uçudan uzagı göremediği, bilhassa vatan ve millet kismetini değil, kendi çıkarlarını düşünüşü, ihaneti, aşağılığı Celaleddin Harezmsah'a, devlete zarar verdi. Rezaletlere dolu hayatı değiştirmek için amansız mücadelede Celaleddin eşitsiz iradesi ve cesaretine rağmen kaybetti. Bunun sonuçları nelere getirdiği besbellidir: ülke özgürlüğünü kaybetti, tüm Türk ve İslam dünyası Moğol istibdatı altında kaldı, terakki yüz yıllar geriye gitti.

Yazar Celaleddin mücadelesi ve mağlubiyetini edebi yönden betimlemenin öyle bir yolunu bulmuş ki, kahramanın ölümünden kati nazar, vatanperverlik, iman, özgürlük duyguları okur kalbine derin yerleşir ve o bu faciadan gerekir hulasalar çıkarır.

Yavuz Bahadıroğlu romanda Timur Melik, Cengizhan, Hacib Ali gibi tarihi şahısların canlı karakterlerini yaratmıştır. Cengizhan'ın gaddar, mekkar ve vehşiliği inanarlı manzaralarda açığa vurulmuştur. Aynı zamanda yazar Cengizhan'ın tedbirli, bilikli ve kurnaz başkan ve komutan olduğunu da göstermeyi dikketten kaçırmamıştır.

Edip tarihi gerçeği edebi gerçek haline getirmenin doğru yolunu bulmuştur. Ama bununla birlikte, tarihi vaka hadiseler, olgular, yer ve mekan tasvirinde bazı yanlışlıklar da vardır. Mesela, “Elveda Buhara” romanında Celaleddin Türk dünyasının ünlü alimi Kaşkarlı Mahmud’u kabul ettiği tasvirlenmiştir. Halbuki, Kaşkarlı Mahmud Celaleddin’den yüz elli yıl öncesi yaşamıştır. Onun “Divani Lüğat et Türk” eseri 1072 yılda yazılmıştır. Burada yazar Celaleddin’i ilm hamisi olarak betimlemiştir. Bu tarihi gerçektir. Nesevi’nin kaydına göre, Sultan vaktinin çok darlığına rağmen alimlerle görüşmüş, onları desteklemiştir. Membelerde Muhammed binni Kays “Tibyan Lüğat et Türki Ala Lisan el Kanglı” eserini bitirdikten sonra Celaleddin’e hediye ettiği yazılmıştır. Türk misiki nazariyesi hakkında bize malum en kadim ve en mükemmel eser – “Şerefiye” de Safiüddün tarafından o zamanda yazılmıştır.

Romanda Celaleddin Kandahar’dan Gazne’ye gelirken, bir gürcü ordusu ile karşı karşıya geldiği yazılmıştır. Bu da tarihi gerçeğe uymuyor. Çünkü Celaleddin’in gürcülerle ilk müharebesi 1226 yılından sonra Kafkaz’da olmuştur.

Pervan muharebesinden sonra ordunun parçalanmasına neden olan hadise iki tarihi şahıs – Amin Melik ve Seyfeddin İğrak arasında vuku bulmuştur. Eserde ise bu hadise Sarı Lağot’la Seyteddin arasında vuku bulur. Sultanın küçük kardeşi Gıyaseddin de uydurma tip Melik Nüsret’i değil, İsfahan şihnesi İbn Harmil’i öldürmüştür. Alaaddin Keykubad huzuruna gönderilen elçinin ismi de Tahir İbn Omer değil, belki Müciriddin Tahir olmuştur. Yine, Alaüddin Harezmsah huzuruna Cengizhan’dan gelen elçi Mahmud Yalavaç, Semerkand valisinin ismi Torğayhan değil, Tağayhan idi.

Sind nehri kenarındaki cenkten sonra Celaleddin’in yanında 70 değil, 4000 asker (Nesevi’nin malumatına göre) kalmıştı. Cengizhan da 1226’de değil, 1227 yılında vefat etmiştir.

“Elveda Buhara”da Celaleddin’in Hindistan’dan ülkesine dönerken, yolda Ahlat kalesini kuşattığı tasvirlenmiştir. Evvela, Ahlat kalesi yol üzerinde değil, ülkenin batı tarafında yerleşmiştir. Sonra, Celaleddin Hindistan’dan 1224 yılın başlarında çıkmış ve Kirman’a yürümüştür.

Yavuz Bahadıroğlu’nun tasvirinde Gıyaseddin abisine 1230 yılındaki Yessiçemen muharebesinde ihanet etmiştir. Halbuki, membelere göre, bu hadise 1228’de Moğollar’la İsfahan yanındaki savaşta vuku olmuştur. Mahmud Yalavaç’ın haşşaşiler halifesi olduğu da şüpheli. Mamafih, Celaleddin uydurma tip Toyhan değil, kurdler tarafından şehit edilmiştir.

Elbette, yazar tarihi olguları bediileştirirken, fantazi etmeye, romana uyduruk şahıslar, olaylar sokmağa hakkı vardır. Ama esasi tarihi şahsiyetler, hadiseler, olgular tasvirinde tarihi gerçeğe riayet etmesi gerekir. Tarihi janr ilkeleri şunu iktiza eder. Yavuz Bahadıroğlu kullanan epizodlar, manzaralar gerçi kahraman karakterini aydınlatmağa, dramatikliği derinleştirmeğe hizmet etmişse de, yukarıdaki yerlerde tarihi gerçekliğe riayet edildiğinde şüphesiz roman yine de kıymetli olurdu. Yavuz Bahadıroğlu bizim ve okurların sevgisini derinden kazanmış bir yazar hamde dostumuz olduğu için de mezkur eksiklikler üstünde genişçe durduk. Bu eksiklikler cuzidir, yazar belki eserin sonki baskılarında mezkur eksikleri rahatca düzeltebilir.

“Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı” romanında manevi ruhi yüksek bir ordunun büyük kumandan Sultan Alpaslan başçılığında kendilerinden kat kat üstün haçlı ordusunu nasıl tarumar ettiği ve bu zaferin temelleri edebi yönden güzel bir şekilde açığa çıkarılmıştır. Yazarın dediği gibi: “Gönüllerde aynı dua, beyinlerde aynı düşünce, eller kenet kenet tutuşmuş, insanlar bir inanç manzumesi etrafında kafa, kol, yürek birliği yapmışlar”. Bu birlik zaferin temeli olmuştur.

“Selahaddin Eyyubi” romanında efsanevi komutan ve sultan Selahaddin Eyyubi’nin halkı haçlıların esareti altından azat etme yolunda verdiği mücadelesi anlatılır. Refik Özdek’in “Türklerin Altın Kitabı” eserinde ve başka kaynaklarda belirtildiği gibi Sultan Selahaddin’in kurduğu Eyyubiler devleti ilk orta asırlarda Mısır, Suriye, Filistin sınırlarını da kapsamış ve devletin etnik çoğunluğunu da Türkler teşkil etmiş. Ordu da Türk halklarından oluşmuş. Devletin resmi dili Türkçe olmuş. Selahaddin’in soyu Azerbaycanlı olmuş, daha sonra Selçuklulara hizmet ederken, görev yüzünden Suriye’ye gelmişlerdir. Selahaddin’in babası Necmettin Eyyub Tikrit valisi olmuştur. Musul beyi İmamiddin Zengi onun hizmetlerini ödüllendirip, 1140 yılında Baalbek şehrine vali edip yollamıştır.

Necmettin oğlu Selahaddin'in terbiyesi için döneminin en tanınan alimlerini tutmuş ve evladının çeşitli ilimlerden haberdar, fazıl bir delikanlı, yetenekli bir asker olarak büyümesini sağlamıştır. Selahaddin büyüdükten sonra milli birliği temin etmiş, küçük beyliği genişletmiş ve güçlü Eyyubiler devletini kurmaya muvaffak olmuştur. Bu devlet 1462 yılına kadar hüküm sürdü.

Türk halkları devlet kurmuş ve dünya medeniyetinin gelişmesine en büyük katkılarda bulunan halklardan biridir. Türk devletçiliği 3000 yıldan daha çok tarihe sahiptir. Dünyanın çeşitli mekanlarında Türkler milattan önceki dönemlerden günümüze kadar 110'dan daha fazla devlet kurmuşlardır, bunların 15'i büyük imparatorluktur. Bu imparatorlukların en eskisi milattan önce IV yüzyıla aittir. Selçuklular, Harezmsahlalar, Amir Timur, Babürlüler, Osmanlılar ve başka Türk imparatorlukları dünya medeniyeti gelişiminde bulunduğu büyük katkılar dünya çapında itiraf edilmiştir. Abbasi Halife tarafından 6 Mayıs 1175 yılında resmen tanınan Sultan Selahaddin'in devleti de ilk orta asırlarda güçlü bir Türk devleti haline gelmişti. Öyle ki, Türklerin teşkil ettiği devletlerde milli ve dini özgürlük söz konusu olmuştur, milli ve dini azınlığı oluşturanlar kanun yoluyla da korunmuştur. Romanda bu durum detaylarıyla beraber kaleme alınmıştır.

Eserde Sultan Selahaddin, Kudüs kırılları Budin (Baudouin), Gui de Lusignan (Gvido Luzinyan; 1192 yılından Kıbrıs hükümdarı, Luzinyanlar sülalesinin kurucusu), graf Reno de Şatio (Renaud de Chatillon) gibi tarihi kişiler, o dönemin olay ve hadiseleri tarihi gerçekliğe uygun bir şekilde tasvir edilmiştir. Romanda kaleme alınan dönemde Yakın ve Uzak Doğu'da zor bir durum hüküm sürmekteydi. 1096 yılında mukaddes zemin –Filistin'i diğer din mensuplarından (Müslümanlardan) kurtarmayı peşkeş edip, dini düşmanlık bayrağı altında başlayan I Haçlı Savaşı neticesinde bu hududun büyük bir kısmı, Selçuklu'dan sonra Fatimi'lerin egemenliği altında olan Kudüs işgal edilmiş, Kudüs krallığı, Edessa, Antiohiya latin knyazlıkları kurulmuş ve işgal savaşları durmadan devam etmekteydi.

Orta asırlarda savaşlar dini bayraklar altında gerçekleştirilmiştir. Buna şaşmamak lazım, zaten orta asrın şeraitinde daha farklı olması mümkün değildi. Günümüzde Yakın Doğu'da Batı ülkeleri, özellikle ABD bunun gibi savaşları biraz farklı bir şekilde, yani “demokrasiyi getirmek” adı altında gerçekleştirmektedir. Bu yol mahiyet açısından XX. yüzyılın ünlü geosiyasetçilerinden Alman asıllı H.Haushofer ve İngiliz asıllı C. Makinder'in yazdığı işgal siyasetini aklamaktan ibaret olan bu geosiyaseti biraz farklı bir şekilde gerçekleştirmenin ta kendisidir. Bu savaşlar neticesinde Lübnan, Irak, Suriye, Afganistan ve başka ülkelerde yüz binlerce masum insanlar helak oldu, milyonlarca insanlar kaçak durumuna düştü. Göçmenler Avrupa'yı titretmekte; dünya çapında terörler gerçekleşmekte. Bu geosiyasetin büyük bir yanlış olduğunu, acı ve çürümüş meyve verdiğini şu an Batı'nın lider başkanları bile itiraf etmektedir. Ama ok yaydan çoktan çıktı, bu bölge dünya savaşı tehlikesini uyandıran bir patlayıcı madde haline geldi. İnsanoğlunun tüm barış yanlısı güçleri bir tarafta birleşip bu tehlikeyi önlemek için bütün çabalarını sarf ediyorlar. Fakat bütün dünya cemiyetlerinin birleşip gösterdiği çabayla bu afeti önleyebiliriz. Ne tür bir bahane altında olursa olsun, başkalarının yer ve mülkü, zenginliğine el koymak, talan etmek, başkalarının hürriyeti, erki ve hukukunu yerle bir etmek, adaleti hor görmek eninde sonunda bumerang gibi işgal edenin alnından vurur. Tarih de bunun şahididir. Yavuz Bahadıroğlu kendi romanında bunlara dikkat çeker.

Eserde günümüzde keskin ziddiyetler ve uluslararası gerginlik yaratabilen yine bir ocak – Kudüs olaylarını da kaleme alınmıştır. Kudüs (Arp. Quds –Mukaddes, mübarek şehir; İbranice İerusalayim şalom, yani selam – barış şehri) ezelden üç dünya dini vekilleri: Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanların mukaddes şehri sayılır. Şehir halife Ömer tarafından 638 yılında Kudüs ehlinin teklifine göre, savaşırsız bir şekilde alınmıştır. Halife Ömer Yahudiler ve Hristiyanlara can ve mülk dokunulmazlığı sözü vermiştir, onların haklarını muhafaza eden bir sözleşme imzalanmıştır. Şehrin sonraki başkanları bu anlaşmaya sadık kalmışlardır. Hz. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (sav) hicretten önceki iki-üç yıl, Medine döneminde on altı veya on yedi ay devamınca namazı Kudüs tarafına doğru kılması bu şehri mukaddes diye bildiğinin delilidir. Kible daha sonra Mekke tarafına değiştirilmiştir. Kudüs'teki mukaddes Aksa Mescidi halife ve onun oğlu Valid tarafından

inşa ettirilmiştir. Şehir abat edilmiş, saraylar, mescitler, kervansaraylar, bağ ve bahçeler yapılmış, Mekke ve Medine’den sonra üçüncü bir şehir sıfatıyla önemli siyasi, iktisadi ve medeni, ilmi merkeze dönüştürülmüştür. Bu dönemde Yahudiler de, Hristiyanlar da Kudüs’ü özgürce ziyaret edebilmişlerdir, günümüz dilinde söylesek, orta asırlarda dini erkinlik hüküm sürmüştür. Hatta, Harun ar Reşit’in döneminde Hristiyanlar için misafirhaneler ve kütüphane de yaptırılmıştır. İslam memleketlerinde hüküm süren dini ve milli hoşgörüyü Avrupalı araştırmacılar da itiraf etmektedirler. Ayrıca, Rusyadaki Ekim darbesi karışıklıklarından sonra yurtdışına kaçmak zorunda kalan ve eserleri ABD ve Avrupa’da İngilizcede, daha sonra geçtiğimiz yüzyılın 90’lı yıllarının sonunda Rusya’da Rusçada neşredilen ünlü Rus tarihçisi A.A.Vasilyev (1867-1953) “Bizans İmparatorluğu Tarihi” adlı kitabında “...İslam hoşgörüsüyle diğerlerinden ayrıdır. X. yüzyılda bazı durumlarda Hristiyanların kiliselerine baskınlar gerçekleştirilmiştir, ama onlar dini bir çıkarımla yapılmamıştır; bunun gibi üzücü durumlar sadece tesadüf ve geçici olmuştur. Onlar Hristiyanlardan aldıkları illerde kiliseleri, Hristiyan ibadetlerini genellikle korudular ve Hristiyan hayır işlerine engel olmadılar. Büyük Karl döneminde, IX. yüzyılın başında Filistin’deki kiliseler ve manastırlar tamir edildi ve yenileri de inşa edildi... kiliselere bağlı kütüphaneler teşkil edildi. Ziyaretçiler hiçbir engel olmaksızın mukaddes mekanlara hac yapmaya gidebiliyorlardı”, diye yazmıştı.

Peki, madem böyleyse, çeşitli din mensupları insanlar barış ve huzur içinde yaşıyorken, 1095 yılının Kasım ayında Klermon’da toplanan dini toplantıda Papa II Urban tarafından bu bölgeye Haçlı seferi ilan etmek neden gerekli görüldü? Tarihçilere göre, Haçlı seferi öncelikle yeni yerleri ele geçirmek, zenginlikleri talan etme yoluyla Papa hakimiyetini daha güçlendirmek, kudretini daha da artırmak için lazımdı. Soylular, baronlar, graflar ve şövalyeler için de Haçlı seferi aslında servetlerini arttırmak, hakimiyet elde etmek, şöhrat kazanmak için eşsiz bir fırsattı. Feodal zulüm altında ezilen cahil kesim ise bu seferi borçlardan kurtulmanın, iki kuruş para bulmanın bir yolu olarak görmüştü. Bunun üzerine onları Papanın kendisi dini açıdan cesaretlendirmiş, sefere katılanların günahlarından geçileceğini duyurmuştur. Orta asır cehaletiyle toplumu ayaklandırmak için bunlar yeterli olmuştur. Haçlıların garazlı niyetlerine o dönemin tarihçileri şahitlik ederler. Bizans’ın o dönemdeki imparatoru Aleksey Komnin oğlu ve veliahdı İoann’a yazdığı vasiyetinde haçlıları “bize nefretle bakan doymaz barbarlar” diye adlandırmıştır. Aleksey’in kızı, döneminin ünlü yazarlarından olan Anna Komnina (1083-1148) ise kendisinin “Aleksiada” adlı eserinde “Boemund (Haçlıların yol göstericilerinden biri –B.M.Ş.) ve onun hemfikirlerinin asıl niyeti gizli: onlar talan etmenin yanı sıra başkenti (yani Konstantinopolis’i – B.M.Ş.) de işgal etmeseler iyiydi”, diye yazmıştı. Kendi döneminin vatandaşlarının şahitliklerinden haçlıların gerçek yüzleri ortaya çıkmıştır.

İlk Haçlı Seferi zamanında Haçlılar beş haftalık şiddetli savaştan sonra 1099 yılının 15 Haziran’ında Kudüs’ü işgal ettiler. Onlar Müslümanları, hatta kadın ve yaşlıları da katlettiler. Aksa Mescidinde saklanan vatandaşları da bırakmadılar, şehri yağmaladılar, hatta Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle Yahudileri de öldürdüler, görülmemiş bir vahşilik gösterdiler. Bu bütün dünyayı dehşete düşürdü.

Haçlılar mukaddes mescitleri talan ettiler, onları kiliseye dönüştürdüler. Latinlerin Kudüs krallığı kuruldu, ruhaniler ve soylulardan oluşan meclis Godfrua de Boillion’u kral olarak seçti. Aksa Mescidi kralın sarayına dönüştürüldü. Bu olaydan sonra da Müslümanlar ve Yahudiler yıllarca şehre sokulmadı. Dini ayrımcılık fırladı gitti. Kudüs’ün sonraki kralları etrafta baskıncı savaşlarını devam ettirdi. Her türlü hareketin tam tersi de olur, zulüm yine zulüm doğurur. Haçlıların toplu katliamları, talanları ülkede hürriyet hareketlerinin güçlenmesini sağladı. Sultan Selahaddin bu hareketin öncülerinden biri oldu. Sultan Avrupalı işgal güçlerinin birleşmiş ordularına karşı İslam devletlerinin ittifakını kurmak için çabaladı. Ama onu Selçuklular sultanı da, komşu ülkelerin hükümdarları da, hatta halifenin kendisi de desteklemedi, davet ve çabaları boşa çıktı. “Hristiyan dünyasının kenetlenmesine karşılık İslam dünyasına ne olmuştu böyle, niye bölük pörçük düşmüşlerdi? Neden bu savaşa Halife, Eyyubilerin savaşı diyordu, böyle yapıyordu? Kudüs’ün elden çıkması bütün Müslümanları yaralamayacak mıydı? Öyleyse ne idi bu ilgisizlik, bu gaflet?

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.